Vad är delaktighet för dig?

Så upplever personer som mottar stöd, service och omsorg från Socialtjänsten (enligt LSS och SoL) sitt självbestämmande och inflytande i vardagen

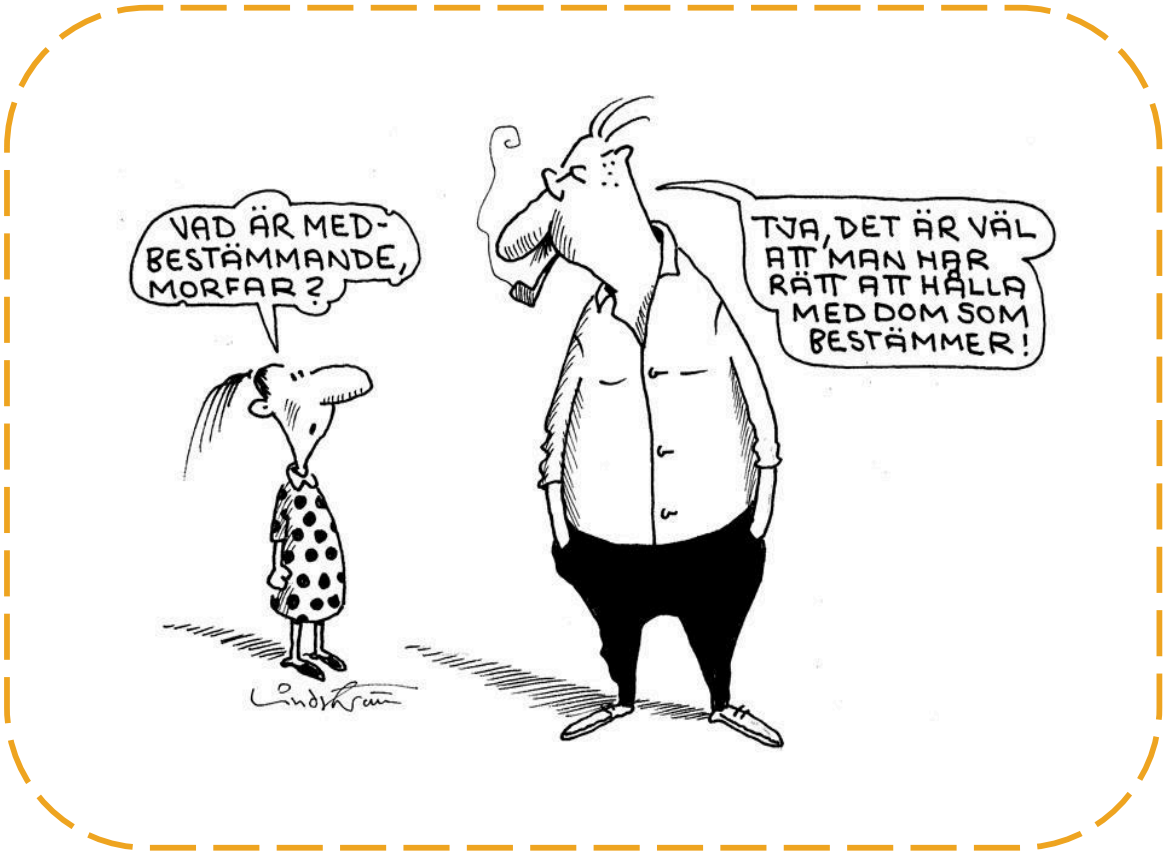

Rapport

Delprojekt i satsningen för en evidensbaserad praktik, EBP, inom funktionshinderområdet

Projektledare:
Ann-Christine Gullacksen
RoseMarie Hejdedal

Kommunförbundet Skåne

REGION SKÅNE

Förord

Inom ramen för den nationella satsningen på evidensbaserad praktik inom funktionshinderområdet har flera delprojekt genomförts i Skåne. Det övergripande syftet för samtliga projekt har varit att öka brukarinflytande och självbestämmande för personer som lever med en funktionsnedsättning och mottar särskilt stöd, service och omsorg från samhället. En ambition har varit att inbjuda brukare att på olika sätt medverka i delprojekten. Förutom dessa delprojekt har även andra aktiviteter erbjudits personal och brukare inom denna sektor för att sprida information, kunskap och knyta kontakter. Exempel på sådana aktiviteter är dialogkonferenser, nätverksträffar och utskick av månadsblad.

Studien *Vad är delaktighet för dig?* är ett delprojekt inom ramen för EBP-projektet[1] riktat mot funktionshinderområdet. Verksamheter som bedrivs med stöd av LSS[2] och SoL[3] i kommunal, regional eller privat regi och brukarorganisationer har inbjudits att delta. Delprojektet har genomförts under 2014.

Vi vill tacka alla som ställt upp och gjort denna studie möjlig. Tack alla ni som intervjuat och sänt in rapporter. Tack alla ni som intresserat lämnat era synpunkter på vad delaktighet och självbestämmande är för er.

Lund den 30 juni 2015

Ann-Christine Gullacksen
Projektledare FoU Välfärd

RoseMarie Hejdedal
Utvecklingsledare, Kommunförbundet Skåne

[1] EBP-projektet = mot en evidensbaserad praktik, finansierat med statliga medel genom Sveriges kommuner och landsting.
[2] LSS Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (1993:387)
[3] Socialtjänstlagen (2001:453)

Innehållsförteckning

Förord 3

Inledning och bakgrund 6

Lätt läst sammanfattning 9

Resultat 1: 11

- Vad förmedlar rösterna? 11
- Delaktighet 11
- Att bestämma 12
- Att välja 12
- Hjälp och stöd 13
- Känslor 13
- Beskrivningar av att inte bestämma själv 13
- Genomförandeplaner 14
- Röster i riksdagsvalet 14
- Vad tycker personalen 14
- Allmänna intryck 14
- Några resultat från intervjuerna 16

Resultat 2: 18

- Vägar till delaktighet utifrån Shiers delaktighetsstege 18
- Steg 1, Vad innebär det att bli lyssnad på? 20
- Steg 2, Vilket stöd behöver brukaren för sin delaktighet? 21
- Steg 3, Får brukarens önskemål och synpunkter någon betydelse? 22
- Steg 4, Blir brukarna engagerade i att bestämma och välja? 24
- Steg 5, Kan brukaren medverka hela vägen från fråga till beslut och ansvar? 25
- Avslutande reflektioner, Resultat 2 26

Slutsatser 28

Har denna studie gett svar på frågan Vad är delaktighet för dig? 28

Vad kan denna studie användas till? 28

Referenser 29

Tillägg 30

Bilagor:

1) Studiens genomförande
2) Frågeguider
3) Shiers delaktighetsstege
4) Inbjudan till workshop
5) Program vid workshop
6) Presentation i korthet av studiens resultat

Vad är delaktighet för dig?

Inledning

Studien Vad är delaktighet för dig? är en mindre studie av hur människor med funktionsnedsättning upplever sig vara delaktiga i situationer då de tar emot stöd, service och omsorg utifrån LSS eller SoL. Tycker de att de är delaktiga, har möjlighet till inflytande och självbestämmande i frågor som rör deras livssituation? Hur ”mycket” delaktighet, inflytande och självbestämmande vill man ha? Hur kan detta förenas med stöd, service och omsorg? Kort och gott: Vad är delaktighet, inflytande och självbestämmande för dig?

Avsikten med studien har varit att få fram olika beskrivningar, perspektiv och förväntningar på dessa begrepp såsom ”användarna” uppfattar dem. Resultatet förväntade vi kunna ge ett värdefullt bidrag till att förstå brukarnas uppfattning om vad delaktighet är för dem och hur de beskriver delaktighetssituationer. Vad tänker de på när alla runt dem talar om ”delaktighet”? Brukarnas eget perspektiv på delaktighet bör vara en naturlig kunskapskälla och utgångspunkt för en evidensbaserad praktik (EBP)[4]. En närmare beskrivning av projektets genomförande finns i Bilaga 1.

Nästan 50 brukare har på olika sätt deltagit i intervjuer kring ämnet delaktighet. De är i åldern 20 – 65 år. De har personlig erfarenhet av olika funktionsnedsättningar. Personal från verksamheterna och även brukare har hållit i intervjuerna. Intervjuarna har skrivit rapporter från samtalen som sänts in till projektledarna som sammanställt materialet. Intervjuarna har använt samma frågeguide (Bilaga 2) som framtagits av en arbetsgrupp. Även en anpassad text till denna finns.

Förutom dessa intervjuer har samma fråga ställts vid gruppdiskussioner i samband med dialogmöten inom ramen för EBP-projektet. Vid dessa diskussioner har cirka 60 personer, brukare och personal, deltagit.

Vid en workshop i mars 2015 presenterades resultaten från denna studie. Hur workshopen genomfördes och diskussioner som fördes vid denna presenteras som tillägg på sidorna 30-36.

Bakgrund

Delaktighet är ett begrepp som kommit att uppmärksammas alltmer som en rättighet för personer som mottar stöd, service eller omsorg inom välfärdssektorn. Ofta handlar detta om personer som har en svag ställning i samhället när det gäller att påverka sin situation. Många av dem är beroende av både ekonomiskt och professionellt stöd i sin vardag. Det gäller många som har en svårare funktionsnedsättning. Ända sedan 1970- och 1980-talen har rätten till delaktighet för just dessa personer alltmer hamnat i fokus vid utformningen de välfärdstjänster som de har rätt till. Rätten till inflytande över sin livssituation förankrades redan då i empowerment-rörelsen, egenmakt, vilket fortfarande starkt präglar delaktighetsbegreppet.

I början av 2000-talet stärktes denna rättighet genom tillägg i gällande lagstiftning (LSS 1993 och SoL 2001), vidare genom den så kallade ICF- klassifikationen[5] och FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (ratificerad av Sverige 2008).

---

[4] Evidensbaserad praktik = Evidensbaserad praktik kan definieras som en praktik baserad på en sammanvägning av brukarens erfarenheter, den professionelles expertis samt bästa tillgängliga vetenskapliga kunskap. Dessa tre delar ska samverka på ett öppet sätt. Vidare ska den kunskap man använder leda till god kvalitet och effektivitet. Det handlar även om ett förhållningssätt för ett ständigt och systematiskt lärande. Det behövs strukturer för att sprida, utveckla och systematisera dessa kunskaper.

[5] ICF, Internationell klassifikation av funktion, aktivitet och hälsa från 2001.

Delaktighetsbegreppet och överlappande begrepp såsom inflytande och medverkan, har sedan dess undersökts i flertalet avhandlingar, FoU rapporter och i flera publikationer från Socialstyrelsen. All denna kunskap visar att begreppet inte är entydigt utan i hög grad beroende av vem som beskriver det, vilket sammanhang man tänker på och hur detaljerad man vill vara. Det handlar om en mångfald av dimensioner, perspektiv och subjektiva upplevelser. Ju närmare beskrivningen kommer den enskilda personen desto mer präglas det av dennes erfarenheter och möjligheter. Helt oavsett dessa skillnader så står det helt klart att delaktighet är beroende både av individens förutsättningar och av omgivningens möjligheter samt samspelet mellan dessa. Det står också klart att delaktighet kan omfatta känslor som engagemang, tillhörighet, självständighet, samspel med andra och makt över sin situation. Allt detta understryker den betydelse känslan av delaktighet har för att uppleva livet som meningsfullt.

Vi ska i denna rapport inte redogöra för all denna litteratur utan gå direkt till de tankar som den väckt hos oss. Vi vill sätta personerna som det hela handlar om i centrum genom att utgå från deras spontana tankar och berättelser om vad delaktighet är för dem. Hur uppfattar de som är beroende (mottar) av stöd, service och omsorg, begreppen delaktighet, inflytande, självbestämmande? Det finns en del undersökningar som ställt frågor till enskilda personer om detta. Ofta har det skett genom intervjuer med bestämda frågor och öppna svar, eller via enkäter med frågor och svarsalternativ. Vi ville komma närmare genom att försöka få fram vad personerna tänker på när de hör dessa ord. Vad betyder orden för dem? Runt omkring dem används dessa ord som självklarheter i personalens dagliga språk, i verksamhetens dokument och i övergripande policydokument. Menar vi samma sak? Lyssnar omgivningen utifrån brukarens eller omsorgstagarens perspektiv och livsvärld? Som en följd av detta blir det intressant att höra hur delaktigheten kan uppnås. Vilket stöd behöver man för egen del och vilka krav kan man ställa på omgivningen?

Lätt läst sammanfattning

Lagar och regler om rättigheter

Sverige följer FNs regler om mänskliga rättigheter.
Dessa regler gäller också för personer med funktionsnedsättning.
Reglerna säger att det är viktigt att alla människor får delta, själv bestämma och välja.
Även andra lagar och regler tar upp dessa rättigheter.

Varför har vi gjort denna studie?

Vi ville ta reda på vad brukare tänker om olika ord.
Med brukare menar vi personer som tar emot stöd, service och omsorg från personal.
Vad betyder orden delaktighet, självbestämmande och inflytande för brukarna?
Vad tänker de på när de hör dessa ord?
Vill de vara delaktiga?
Vill de bestämma själva?
Vill de ha inflytande? I så fall: När? Var? Hur?
Vilka ord använder brukarna för att beskriva detta?

Vi vill också ta reda på:

Är brukarna nöjda med den delaktighet de har?
När känner de sig delaktiga?
Vill de vara mer delaktiga?
Hur blir de delaktiga?
Vilket stöd behöver brukarna för att bli delaktiga?
Vet brukarna vad en Genomförandeplan är?
Har de kunnat påverka vad som står i den?

Vilka är vi?

Vi som haft hand om denna studie arbetar för Kommunförbundet Skåne. Vi är projektledare i ett större projekt som riktar sig till kommunala verksamheter, privata vårdgivare och föreningar inom funktionshinderområdet.

Så här har vi gjort

Vi har haft hjälp av personal och brukare som är intresserade av delaktighetsfrågor.
De har fått med sig frågor till samtalen, en ”frågeguide” (se bilaga 2).
Ungefär 50 brukare i gruppboenden och daglig verksamhet har svarat på frågor. De har berättat och gett exempel från sin vardag. De har beskrivit vad de hoppas på när det gäller att vara delaktiga, kunna bestämma själva och ha inflytande. Dessa brukare har varit mellan 20 år och 65 år. Även personal har fått svara på frågor.

De som ställt frågorna har skickat sina anteckningar från samtalen till oss projektledare. Intervjuerna skedde under hösten 2014.

Vid möten som vi ordnat har cirka 60 personer diskuterat delaktighet. Både brukare och personal har då varit med.
I bilaga 1 kan du kan läsa mer om hur studien genomförts.

Vi har bland annat fått veta

Av brukarna

- Delaktighet är något viktigt.
- Man önskar vara delaktig i olika situationer och i olika grad.
- Det ger ofta en känsla av glädje att vara delaktig.
- När man inte själv kan ”göra sig delaktig” behöver man stöd.
- Betydelsefulla steg mot delaktighet är att uppleva att man själv bestämmer, kan välja och har inflytande.
- Man behöver veta vem som bestämmer vad för att kunna vara delaktig.

Av personalen

- Brukarna behöver få självförtroende och tränas att ta ansvar.
- Personalen behöver lära sig att ta ”ett steg tillbaka”.
- Det är viktigt att visa tålamod.

Varför är det bra att veta detta?

Vi hoppas att man som brukare blir mer medveten om sina möjligheter att vara delaktig, bestämma själv och ha inflytande i vardagen. Vi hoppas också att detta ökar personalens förståelse för vad som är viktigt för brukarna.

Hur kan denna kunskap användas?

Vår presentation kan användas för fortsatta samtal om delaktighet, självbestämmande och inflytande. Samtal som kan vara mellan brukare, personal, anhöriga och/eller god man.

Vår önskan är även att få brukares hjälp att göra om presentationen till en lättillgänglig skrift med text och bilder. På så sätt kan den inspirera fler till fortsatt arbete för ökad delaktighet för brukare.

Resultat 1

Vad är delaktighet för dig?
Resultat från intervjuer och samtal

Vad förmedlar rösterna?

Många av de intervjuade säger att Delaktighet är ett svårt ord. Intervjuerna visar också att delaktighet beskrivs i en mångfald av infallsvinklar, dimensioner och situationer. Det framgår också att de som intervjuats har olika syn på vad delaktighet kan vara och hur man kan bli delaktig. För en del är det mindre viktigt och ibland besvärligt, för de flesta är det något man strävar efter. Man uttrycker också att man önskar olika grad av delaktighet i olika sammanhang. Trots dessa olika personliga uttryck för vad delaktighet kan vara, finns många likheter som framför allt framträder som uttryck för en önskvärd värdegrund (ett värdigt liv, välbefinnande, rätten till självbestämmande).

Det förefaller vara så att de flesta är nöjda med den delaktighet de har i sitt vardagsliv och det stöd de får, främst från personalen. En del understryker de positiva känslor som de känner inför att uppleva sig delaktiga. Samtidigt beskrivs situationer som man önskat kunna vara mer delaktig i genom bättre stöd eller med träning kunnat klara av själv.

När de intervjuade vill ge exempel på delaktighet övergår beskrivningarna ofta till att *bestämma* och *göra val* i vardagen. Då kommer det fram nyanserade och konkreta bilder av delaktighetsproblematiken. Vi har här sorterat material från intervjuerna och samtalen efter beskrivningar som direkt anknyter till att vara delaktig, att bestämma och att välja. Yttrandena är tagna ungefär som de förekommer i rapporterna från intervju- och samtalsreferaten.

Delaktighet

Delaktighet är ett svårt ord. Men det är bra att vara delaktig och man är nästan alltid delaktig. Ofta blir man glad och nöjd när man är delaktig.

En person säger: Om man inte är delaktig så finns man ju inte. Det är att prata med mig och inte om mig. Delaktig är att föra sin egen talan. Delaktighet är att vara informerad.

Att vara tillsammans med kompisarna känns bra. Gemenskapsutrymmet på boendet är en zon för delaktighet. Där måste man ha samlevnadsregler för att kunna vara tillsammans. Det är viktigt att prata med varandra om sådant.

Delaktighet är också: när man blir tagen på allvar, när man vet vad som ska hända, när man gör något tillsammans med personalen eller kamrater, när det finns en tydlig planering, när man kan ta ansvar själv och känna frihet. Det är att jag bestämmer över mitt liv. Det är att vara engagerad. Det kan också vara att betala räkningar tillsammans med sin god man.

Man kan vara delaktig även i tråkiga saker som till exempel att städa. Då är det inte roligt, tycker någon.

Att bestämma

Bestämma är också ett svårt ord, tycker många. Det är svårt att bestämma. Bestämma är dock tydligare än delaktighet och lättare att ge exempel på. Att bestämma själv innebär att man får vara med. Man kan behöva hjälp av kompisarna eller av personalen för att bestämma. Hjälp kan vara att prata tillsammans, skriva ner hur man vill ha det och man lära sig för framtiden.

Det händer att självbestämmandet är styrt av andra som tycker att man ska göra på ett visst sätt för att det ska bli bra. Det finns begränsningar för vad man kan bestämma över, till exempel pengar. Man måste ibland också ta hänsyn till andra när man bestämmer. Det finns tankar om att få vara med och bestämma vilken personal som ska anställas.

Man vet kanske hur man vill ha det (till exempel i sin lägenhet) men kan inte själv reda ut det utan behöver hjälp. Då kan man gå med på att ta emot hjälp. Det kan ibland gälla att leva sunt som man själv bestämt sig för, men har svårt att komma ihåg allt. Att ”jag kan påverka när jag städar i mitt hem” är att ha inflytande. Många säger att man bestämmer själv i sin lägenhet men ibland får man kämpa för det.

Någon säger att personal eller kontaktperson får bestämma för dem eftersom det är så svårt. Det finns också de som tycker att personalen skulle bestämma mer. Det vore skönt t.ex. när brukargruppen är oenig, kommenterar några.

Det var delade meningar om man får bestämma när man själv vill. I takt med att man blir äldre får man bestämma mer själv. Husmöten och liknande möten är ett sätt att göra sin röst hörd och att påverka.

Det finns bra möjligheter att få bestämma på den dagliga verksamheten, vilka uppgifter man vill ha och var man vill arbeta. Men det är svårt att bestämma var man ska bo.

Att välja

Bestämma innebär ofta att göra ett val. Det kan vara många val som man måste göra under en vanlig dag. Det kan vara svårt att välja och det ges många exempel på vardagliga valsituationer. Man behöver stöd för att välja och vill gärna fråga om andras åsikt för att välja rätt. Vanligt är att personalen ger förslag och man väljer själv från dessa. Flera tycker att det är bra att fråga personalen först och välja sen. Men det finns också de som skulle vilja välja utan hjälp. Ibland kan egna val ge oönskade följder till exempel att handla som man vill och pengarna räcker sen inte till det man behöver. Exempel på situationer som handlar om att välja gäller ofta inköp, kläder, välja aktiviteter men kan också gälla större frågor i livet.

Hjälp och stöd

För många av de intervjuade är personalen är viktiga för att man ska kunna vara delaktig, kunna bestämma och göra val. Exempel där sådant stöd behövs är att planera, hålla koll, att få förslag, skapa god stämning, tillit, följa med brukaren i vissa situationer. Ett dilemma som nämns är att man inte känner sig vuxen när personalen ska hjälpa till med allt.

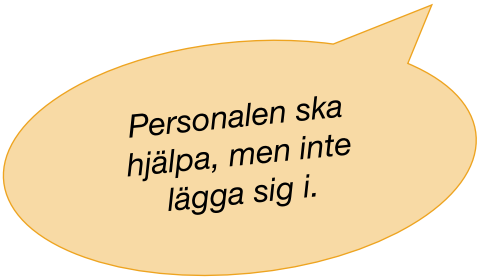

Det finns ofta en önskan om att bestämma mer över sin ekonomi. Men samtidigt är man medveten om att man behöver stöd för att hantera pengar, ”klarar det inte själv”. God man behövs, men bestämmer ibland för mycket, är en uppfattning som kommer fram. Någon menar att man måste få hjälp med ekonomin, men vill ha mer inflytande över pengarna. Detta tas upp i olika beskrivningar och finns med i de flesta samtalen.

Känslor

Delaktighet ger en känsla av att man är någon. Man blir glad och nöjd, säger någon.

Det finns ofta en positiv beskrivning av att vara delaktig och bestämma själv. Det påpekas också att det är viktigt att personalen är glad och att man vill göra personalen glad. Personalens stämning påverkar vad man vågar/vill ta upp med dem.

Det känns inte bra om man ska bestämma och riskera att gör någon annan ledsen eller arg. Då blir det svårt att välja och man avstår. Då frågar man först till exempel personalen innan man väljer.

Att lita på andra nämns som viktigt för att uppleva sig delaktig. Trygghet har också betydelse för delaktigheten genom att man vet vad som ska hända och känner en viss förutsägbarhet.

Beskrivningar av att inte bestämma själv

Det är skönt ibland att slippa bestämma. Det kan vara bra att personalen bestämmer för ”de är rädda om mig, så jag inte blir sjuk”. Personalen föreslår och jag väljer, säger någon.

Några uttalanden: ”Andra försöker påverka mig men jag gör som jag vill”. När man flyttat hemifrån är man mer fri. Det kan finnas begränsningar om man inte gör som andra vill eller som är bestämt. Regler måste man följa. Personalens rutiner och arbetsschema styr en hel del. Man frågar om lov för vissa saker till exempel att få lov att träffa sina kompisar en kväll. Man talar om för personalen när man ska komma hem.

Genomförandeplaner[6]

I intervjuguiden fanns också förslag på en fråga om de intervjuade visste och tyckte om sina Genomförandeplaner. Det visar sig att det är en hel del som inte visste vad Genomförandeplaner är för något eller svarar att man har sådana för det har personalen sagt, eller man vet inte varför. Men andra har klart för sig och de har blandade erfarenheter. Den beskrivs som ett dokument som diskuteras med flera personer flera gånger per år. Några tycker att personalen pratar mycket vid dessa möten. Några beskriver att personalen kommer med förslag och man får bestämma därefter. Andra känner att det är deras personliga dokument. Den planerar framtiden och det ska förbättra min framtid. Där pratar man om allt man kan påverka, pratar om jobb och pengar, om rutiner, mediciner och tider. Där står vad man får bestämma över. ”Det som står där är vad jag vill och jag får hjälp att leva upp till det”. Man blir tillfrågad om man trivs eller vill byta grupp på dagliga verksamheten.

Några har erfarenhet av att inte ha kontroll över vad som står om dem och att äldre information ”hänger med”, vilket inte känns bra.

Det kom också fram att flera var positiva till Genomförandeplanen eftersom deras synpunkter efterfrågades. Någon formulerar det som ”ett sätt att växa inombords med kunskap.”

Mötena är lite dryga och man vill ha en annan stämning, lite mysigare, kommenterade någon.

Rösta i Riksdagsvalet

Undersökningen infaller under hösten 2014 då Riksdagsval hålls. Detta har flera av de intervjuade i färskt minne. De tar upp det i intervjuerna och beskriver sin tillfredsställelse av att ha gett sin röst. En av dem säger: ”Då lägger jag min röst. Det kan vara livsviktigt för mig”.

Vad tycker personalen

Två personalgrupper från samma kommun finns med i materialet. De deltog i en delaktighetsslinga med detta tema. I gruppsamtal vid andra aktiviteter har även personal ingått.

Delaktighet är för dem att bli sedd, lyssnad på, bli hörd, bli förstådd, respekterad, bestämma över sig själv, tillåtas vara med. De menar att brukarna behöver träning i att vara delaktiga och bestämma. De måste kunna uttrycka vad de vill och tycker om. De måste också kunna ta ansvar för sina val. Självförtroendet ökas genom ökad känsla av delaktighet och därför är det viktigt att stödja. Personalens dilemma är: Vem vet bäst? När är man mogen att veta vad som är bra för en själv? Får man ställa krav? Vad är fostran? Vad är lärande?

Allmänna intryck

De intervjuade är till stor del överens om att delaktighet är något positivt och att man helst vill bestämma själv i olika frågor. Det framkommer många tydliga exempel på att de har stor rörelsefrihet i sitt liv och får det stöd som de behöver i sina strävanden att känna sig delaktiga. Samtidigt visar exemplen tydligt att det finns oklarheter om vad delaktighet och självbestämmande är, kan innebära och hur man kan påverka att bli delaktig. Exemplen handlar ofta om vardagliga händelser och sammanhang som att bestämma vad man ska äta, laga mat, handla kläder, välja aktiviteter, semester, ekonomi.

---

[6] Genomförandeplan kan ha olika benämning men samma syfte. De är till för att den som mottar stöd ska vara delaktig i hur stödet utformas. En Genomförandeplan ska tillkomma när brukaren så önskar och finns oftast. Läs mer om Genomförandeplaner i Socialstyrelsen, november 2014.

Delaktighet belyses oftast med exempel som rör att bestämma och att välja, men även en annan dimension kommer fram. Den handlar om delaktighet genom gemenskap och samvaro med andra i eller utanför boendet. Denna dimension anknyter till känslor som handlar om tillhörighet och att man finns till. Båda dessa dimensioner förefaller vara lika betydelsefulla för välbefinnandet men uppfylls kanske på olika sätt. Gemenskap och tillhörighet kan vara mindre kravfyllt.

Arbetsplatsen tycks vara en del i livssfären som man upplever sig delaktig i på ett annat sätt än i andra delar. Man har mer inflytande där, men samtidigt berättar en del om begränsningar som kan vara oklara för dem.

Ekonomin och pengahantering nämner flera som något som har stor betydelse för uppfattningen om självbestämmande och troligen även för självkänslan. I de flesta intervjuer berörs förhållandet till ekonomi och pengar på något sätt. Det visar att det är en domän som upptar dessa personer en hel del. Man vill ha stöd för att få insyn och inflytande.

De intervjuade ger exempel på begräsningar och stränga regler som kan finnas i vissa situationer. Det kan gälla förhållningsregler i personliga livsföringen eller i ekonomin, som upprätthålls med hjälp av personalen eller god man. Ibland opponerar man sig. Ibland ses dessa förhållningsregler som ett stöd som man tacksamt tar emot, även om det egna inflytandet i stunden begränsas. Det ges exempel på att man uppskattar sådana ståndpunkter och handlingar från personalen och ser det som ett stöd. Personalens roll kan således beskrivas både som stödjande och som gränssättande och bestämmande.

Några tycker att personalen pratar mest t.ex. när genomförandeplanen skrivs. En del kan utrycka att man är nöjd med detta och att det är skönt när personalen bestämmer. I en del exempel beskrivs personalens stödjande roll på gränsen till en vanemässig medmänsklig hjälp, där stödet blivit en bekväm vana som skapar oro hos brukaren om den uteblir.

Flera brukare uttrycker utan tvekan att de till personalen kan säga vad de vill och känner. Man upplever ”yttrandefrihet”, men det säger inget om hur dessa synpunkter sedan tas till vara (beaktas) och påverkar beslut.

Det finns ett överväldigande och klart uttryck för att de intervjuade ser sin lägenhet som ett mycket privat område, där personen bestämmer själv. Behöver man hjälp där, bjuder man in personalen. Det känns som detta är en viktig plats som man kan och vill ha egen kontroll över. I gränsen mellan innanför och utanför hemmets väggar tycks finnas ett ingenmansland där personalen, generella rutiner och regler har övertaget.

Många uttrycker på olika sätt en längtan efter att själv kunna bestämma och göra egna val. Uttalandena belyser svårigheten att behöva ta emot stöd och samtidigt känna sig oberoende och självständig. Utan stöd ingen delaktighet. Man kan riskera att strävan efter att vara delaktig leder till större beroende av andra personer. Både personal och en del brukare lyfter fram vikten av att *lära sig att bli delaktig* genom att träna egna färdigheter för att minska beroendet av stöd från andra. Personalen understryker i flera samtal att det viktigaste steget mot att öka brukarnas möjlighet till delaktighet och självbestämmande är att verka för att deras självförtroende och självtillit tränas och ökas. De menar att även personalen behöver träning i att arbeta på ett sätt som möjliggör sådan träning för brukarna.

Några resultat från intervjuerna

Vad är delaktighet för dig:

- Att få bestämma
- Att fatta egna beslut
- Att göra egna val
- Ha inflytande
- Kunna påverka

Det kan också vara:

- Att känna gemenskap
- Att vara tillsammans
- Att hjälpa någon annan
- Att lita på någon annan
- Att göra saker tillsammans med personalen
- Att göra roliga saker
- Att föra sin egen talan
- Att dela ansvar

Vad behövs för att vara delaktig?

- Att bli sedd
- Att bli lyssnad till
- Att bli informerad
- Att få stöd
- Att bjudas in i gemenskap
- Att bli tillfrågad
- Att bestämma själv
- Att det finns god tillgänglighet

Stöd till delaktighet:

- Husmöten och liknande
- Brukarråd
- Kamratstöd
- Hjälp att bestämma
- Att arbetsfördela med personalen

Exempel på vad man vill vara delaktig i?

- Vilken personal som hjälper mig
- Stödets när, var, hur
- Vilka regler som ska gälla
- Var man vill jobba och bo
- Bestämma tider

Vilka områden vill man bestämma över?

- Mitt liv
- Min vardag
- Mitt hem och boende
- Min genomförandeplan
- Mitt arbete
- Mina pengar
- Min fritid
- Mitt kamratliv

Vad får man inte bestämma?

- Var jag vill bo
- Hur jag använder mina pengar
- Hela genomförandeplanen
- Tider att handla på
- Resa utomlands
- Äta vad jag vill

Vad gör det svårt att bestämma?

- Om man gör någon ledsen
- Att behöva hjälp att välja

Resultat 2

Vägar till delaktighet utifrån Shiers delaktighetsstege

När vi läser rapporterna kan vi se att delaktighet inte endast är något ”man kan vara”. Det finns också en process som leder till ”att bli delaktig”. På vägen dit finns olika grader av att vara delaktig. En del personer strävar mot mer delaktighet medan andra tycks vara nöjda. Denna process blir inte synlig i tillfälliga exempel som visar att bestämma och att välja, som vi gjort i föregående avsnitt. Därför har vi i Resultat 2 tagit tillvara de stämningar och beskrivningar som kommit fram i exemplen som getts av de intervjuade och försöker i här ge en bild av en sådan process mot delaktighet. När vi gör det blir det synligt vilka förutsättningar som måste finnas både hos individen och hos omgivningen för att skapa en upplevelse av delaktighet.

För att kunna visa denna process, Vägen mot delaktighet, har vi tagit hjälp (inspirerats) av en modell som går under namnet Shiers Delaktighetsstege (ref 1 art). I projektet Egen växtkraft under ledning av Ann-Marie Stenhammar (ref 2) anpassades denna till barns delaktighet och till svenska förhållanden. Den utgår från FN:s barnkonvention, artikel 12:1. Numera används modellen även till vuxna personer vars delaktighet är beroende av stöd från omgivningen.

Modellen har visat sig vara mycket användbar för att upptäcka och känna igen vilken grad av delaktighet som en person har, samt vad som kan göras för att stärka delaktigheten.

Shiers delaktighetsstege

Shiers delaktighetsstege (se figur och bilaga) är uppbyggd så att den belyser olika steg som är nödvändiga för att en person eller grupp ska kunna bli delaktiga i beslut eller ett avgörande av något slag. Med modellens hjälp kan man steg för steg visa hur personer i omgivningen kan öka den enskildes eller gruppens möjlighet att bli en del i beslutsprocessen (ref 1, 2).

Delaktighetsstegens fem steg beskriver vägen nerifrån och upp till att vara fullt delaktig i beslutsfattandet. Varje steg beskrivs med ett påstående som beskriver en punkt i processen. Stegen (i det blå fältet) nerifrån kan lite förenklat uttryckas så här:

- Steg 1) blir lyssnad på;
- Steg 2) får stöd att uttrycka sina åsikter och synpunkter;
- Steg 3) åsikter och synpunkterna beaktas, tas till vara;
- Steg 4) medverkar i beslutsfattandet;
- Steg 5) delar makt och ansvar för beslutsfattandet.

Vart och ett av dessa fem steg belyses av tre förutsättningar (ruterna till höger om det blå fältet) som måste finns i omgivningen för att underlätta personens delaktighet.

Dessa är:

Öppningar = till exempel är omgivningen villig att lyssna, villig att stödja?

Möjligheter = till exempel finns det i omgivningen metoder och arbetssätt för att lyssna, stödja?

Skyldigheter = finns det handlingsprogram och riktlinjer i verksamheten om att öka brukares delaktighet?

I Delaktighetsstegen visas steg för steg vad som krävs av omgivningen för att personen ska nå upp till full delaktighet om den så önskar. Automatiskt väcks då frågor om varför t.ex. en brukare eller brukargrupp inte når längre än till det andra eller det tredje steget. Var finns hindren? Vad krävs för att de ska nå längre? Shier har själv uttryckt att han ser modellens största värde i att den väcker frågor och självreflektion kring delaktighetsproblematiken (ref 3 artikeln). På så sätt blir Shiers modell ett *felsökningsverktyg med förbättringspotential.*

Shiers "Delaktighetsstege" är framtagen för att belysa konkreta beslutsprocesser men även för andra situationer som har betydelse för delaktighet. Den kan t.ex. användas för att ta reda på om en viss insats leder till att brukarna upplever ökade delaktighet, dvs. en typ av före- och eftermätning.

I denna studie har vi inte utgått från de påståenden och frågor som finns i Shiers modell. Vi har heller inte fokuserat på direkta beslutssituationer. De intervjuade har fritt fått berätta om vad som var viktigt för dem att vara delaktiga i. Det som kommit fram är vardagliga göranden som för dessa personer kan vara svåra att hantera pga. en funktionsnedsättning.

Vi använder modellen här som ett analysverktyg för att beskriva vägen till delaktighet, det vill säga en process. För att sätta de intervjuade brukarnas synpunkter i centrum har vi valt att förenkla modellen. Endast två av förutsättningarna för de fem stegen tas med. Det är Öppningar (stödpersoners beredskap för utökad delaktighet) och Möjligheter (vilka konkreta arbetssätt som finns, t.ex. resurser och metoder). I Öppningar låter vi brukarnas synpunkter komma fram istället för stödpersonernas som i Shiers modell. Anledningen är att vi vill lyfta fram hur brukarna beskriver vad som är viktigt för dem i varje steg, t.ex. vilket stöd de behöver och vilket de saknar. I Möjligheter finns i huvudsak personalens reflektioner men även en del av brukarnas. På så sätt låter vi både brukarnas och personalens perspektiv på ”bestämmande-situationer” mötas i framställningen.

Steg 1, Vad innebär det att bli lyssnad på?

Att reflektera över vem man lyssnar på och hur, kan ge djupare perspektiv på lyssnandet och lyfta det till en konst, det vill säga något som kräver uppmärksamhet och träning. Situationen kring lyssnandet kan vara viktig vilket de intervjuade påpekar. I vilken miljö lyssnar man? Vilken atmosfär skapar man för lyssnandet? Shier menar att detta första steg handlar om att omgivningen uppmärksammar när personen själv tar initiativ till att prata. Lyssnandet kräver uppmärksamhet och att den som lyssnar inte gör andra saker samtidigt utan visar att ”du” är viktig just nu. En sådan här till synes enkel, vardaglig situation kan visa vilken maktbalans som råder i samspelet mellan den lyssnande personalen och brukaren. Uttalanden från personalen i studien ger inte så många exempel på hur lyssnandet går till eller hur man medvetet arbetar med detta. Lyssnande ingår självklart som en del i ett respektfullt bemötande, ett område som inte specifikt tas upp som frågeområde i denna studie.

Steg 1 Öppning

Vad innebär det att lyssna på brukaren? Vad innebär det för brukaren?

Vad säger brukarna:

En grund för att uppleva delaktighet är att man blir sedd, ett uttryck som ofta används i samtalen. För att bli sedd krävs att det finns någon som lyssnar och har tid att lyssna. Det kan vara personalen men också andra i personens närhet. Ibland används uttrycket att ”bli hörd”. Det bekräftar att någon lyssnar och man blir sedd. Det ger en känsla av att man är någon och betyder något för en annan människa. Att räcka upp handen vid ett Husmöte uttrycker en önskan om att bli hörd och lyssnad på. Det krävs att någon ser handen och ger ordet och att alla lyssnar. Men lyssnandet garanterar inte mer än just det.

Andra uttryck för att bli sedd och lyssnad på är: Känna gemenskap och att finnas i ett sammanhang där man blir sedd och tagen på allvar. Flera säger att man ska vara säker på att det som sägs respekteras och stannar i förtroende (tillit). Bli respekterad och få vara med på sina villkor är viktigt. Det kan också vara att bli tillfrågad om något. Veta vem man ska vända sig till med en fråga och veta vad man kan fråga om, är inte alltid självklart. Särskilt nämns behovet av att bli lyssnad på i möten med myndighetspersoner, vilket flera anser är något som brister – man blir inte sedd.

Steg 1 Möjlighet

Hur skapar man möjlighet för detta?

Hur visa att man lyssnar?

Personalen måste ha tid och de ska visa att de har tid i kontakten med brukarna. De behöver ha tålamod och följa brukarens tempo. De måste skapa en lyssnande kultur, förtrolighet och trygghet. Både från personal och brukare påpekas att det ska finnas möjlighet till avskilt samtal när man vill prata i förtroende. Andra ska inte få veta vad man säger när man pratar privat med personalen. Det ska vara tillåtet att våga fråga och att det får ta tid. Genom att bli lyssnad på kan man lära sig att det är tillåtet att framföra sin önskan. Det är viktigt att personalen är glad och att det är en positiv stämning. Då vågar man fråga. Individuell anpassning av språk och kommunikation är avgörande. Utveckla trygghet genom att förklara och förstå. Både personal och brukare anser att kontaktpersonen är viktig för att skapa en förtroendefull relation och trygghet. Personalen måste visa att det är tillåtet att framföra kritik och åsikter (trygghet).

Steg 2, Vilket stöd behöver brukaren för sin delaktighet?

När vi läser rapporterna utifrån steg 2 blir det tydligt vad brukarna tänker, tycker och känner kring att motta stöd för att bli delaktiga, bestämma och kunna välja. Önskemålen och erfarenheterna är personliga för var och en. Gemensamt för många är dock att detta är ett viktigt område i delaktighetsprocessen som de har behov av att få samtala om.

Intervjuerna ger många exempel på när, var, hur delaktighetsstöd ska och bör ges. Personalen identifierar hur de stöder; brukarna berättar vad de vill, måste och inte vill ha stöd med. Dessa två bilder överensstämmer inte alltid. Detta delaktighetssteg har samlat mest exempel i vår studie. Det finns en hel del stödbehov som är självklara eftersom de hänger samman med personens funktionsnedsättning. Samtidigt som brukarna är väl medvetna om detta, är det många av dem som ger uttryck för en önskan att klara sig själv i högre grad än de gör. Det framgår att det finns motstridiga känslor inför att vara beroende av stöd från andra.

Steg 2 Öppning

Finns beredskap för att ge brukare stöd att uttrycka åsikter och synpunkter?

Nedan följer en del av brukarnas synpunkter på stöd:
För att kunna delta måste man få personligt anpassat stöd. Man måste veta något för att kunna fråga och då måste man bli informerad på sitt sätt. Det kan gälla vad som händer och ska hända. Man behöver information om vad man kan vara delaktig i.

Några lämnar gärna över till personalen att välja och bestämma eftersom de tycker det är svårt. Några antyder att man vill var mer delaktiga i sin vardag på boendet men lyckas inte och ger upp efter ett tag.

Att få hjälp att bestämma behövs ibland. Bestämma tillsammans med personal är bra när det är svårt att styra sitt eget liv. Det kan vara handledare eller kontaktperson som då stödjer. Kompisar, föreningar, kamratföreningar, kan också ge stöd. När det är svårt att själv välja kan det vara bra att få erbjudande om aktiviteter som man kan välja emellan. Några vill fråga om andras åsikt när de ska välja något. Att klara sig utan stöd kan ibland leda till en motgång, men då får man ta det.

Flera av de intervjuade brukarna säger att de skulle vilja välja allt utan hjälp. Det känns bra att själv ta ställning till vad man vill. Ibland vill man överskrida begränsningar i att bestämma själv, ibland inte.

Några påpekar betydelsen av att kunna delta i spontana aktiviteter på sin fritid liksom alla andra, men detta kompliceras eftersom som stödet ska ordnas. Man vill göra saker själv men behöver hjälp av personalen. Genuint intresse från stödjaren ska märkas. Att ge stöd innebär att stödjaren har tålamod och uppmuntrar. Man kan behöva hjälp att bestämma men personalen ska inte lägga sig i - det är inte att stödja. Att få hjälp att flytta en tvättid kan upplevas som att ha inflytande. Det händer att man får be om stöd. Det kan vara svårt. Man känner sig inte vuxen när personalen ska hjälpa till med allt. Men ibland behöver man en pådrivare för att komma loss. Det kan vara stöd för att våga något nytt.

Steg 2 Möjlighet
Hur arbetar man med detta metodiskt?

Uppmuntra, ge information och förstå
Personalen kan ha svårt att prioritera brukarnas tid före administration som ofta tränger på, men delaktighet måste få ta tid, säger flera av dem. Personalen ser sig som stöd och redskap för ökad brukardelaktighet. Fungerande kommunikation är avgörande och det ställer krav på att känna och förstå brukaren. Särskilt kontaktpersonen lyfts fram som betydelsefull och den som ska ha tid att förklara, återkoppla och ge personligt stöd.

För att möten ska ge brukarna möjlighet att delta ska mötena anpassas efter brukarnas behov av stöd. Brukarråd, ledsagare och förebilder kan öka brukarnas delaktighet. Regelbundna möten där man kan delta och vara med att bestämma är viktigt. Då ska också föregående mötesanteckningar tas upp för att förtydliga vad som diskuterats. Dokumentation av samtal ska självklart anpassas till läsaren. Egna träffar som bara brukarna deltar i är bra. Liksom att de bestämmer vid boendemöten. På så sätt uppstår exempel på hur delaktighet kan uppstå.

Att personal och omgivning visar förståelse är en självklarhet. Behöver du hjälp? är en bra fråga som bjuder in till dialog. Stödja brukarna att göra mer som personalen annars gör, är bra. Förklaringar och återkoppling måste anpassas individuellt efter brukarens behov. Personalen kommer ibland med förslag som brukarna får vara med att bestämma om, men bättre kan vara att vänta in brukarnas förslag. Allmänt stöd kan vara att samtala med varandra, göra tillsammans, få stöd att uttrycka sig.

Brukarna behöver ges möjlighet att träna sig i att säga vad de vill och vad de tycker om. detta ökar deras självförtroende, en viktig faktor för delaktighet och självbestämmande. Brukarna har synpunkter på att personalen bestämmer och styr en hel del i deras vardag. Dagen inrutas efter personalens arbetsrutiner. Ett verktyg som nämns är att ha ett kontrakt där det står vilket stöd brukaren önskar. Ibland kan ett strukturerat dagsschema hjälpa brukaren, men inte för alltid, påpekar någon. Personalen glömmer bort att stödet måste omprövas för att upptäcka när det inte behövs längre.

Steg 3, Får brukarens önskemål och synpunkter någon betydelse?

Beakta är ett diffust ord men betyder här att ta hänsyn till eller uppmärksamma. Då finner vi lättare exempel på steg 3 i intervjuerna. Detta steg på vägen mot delaktighet infinner sig när brukarna kommit så långt att de med eller utan stöd kan förmedla sina anspråk, önskemål, synpunkter i en situation som i någon grad berör dem. För att detta ska bli en del i brukarens väg mot delaktighet bör det upplevas tydligt och konkret. Brukaren ska kunna förstå hur de kommer till tals och att detta leder till att de kan påverka situationen.

En förutsättning för att uppleva sig delaktig i detta skede är att brukaren ha en uppfattning om hur frågor avgörs, av vem, vilka begränsningar och möjligheter de har att påverka. Detta framförs också av brukarna som viktigt, men det är inte alltid självklart att det är så. Vi kan ana att flera av de intervjuade brukarna inte är helt medvetna om sina rättigheter att själv bestämma över sina liv.

Betydelsefullt är också att de kan följa en fråga från början till slut, vilket flera av de intervjuade påpekar. Känslan av att ha varit delaktig hela vägen genom att ha gett synpunkter och varit med i ett händelseförlopp ger helhetsförståelse och mening. Detta beskriver både personal och brukare när de framhåller vikten av att ge och få återkoppling.

Steg 3 Öppning

Finns det en beredskap för att beakta brukares synpunkter och åsikter?

Nedan följer brukarnas tankar:

Vara ”med från början” i ett händelseförlopp är viktigt. Exemplen som ges rör vardagsnära situationer som är konkreta och där de kan få stöd för att vara med att bestämma. Många vardagsbeslut tas gemensamt med kamraterna och personalen t.ex. frågor som rör måltiderna eller gemensamma aktiviteter. Det kan vara att tillsammans bestämma vad man vill äta och att vara med att laga maten. Man kan bli lyssnad på, men avgör inte själv besluten.

Flera av de intervjuade påpekar att de tycker det är oklart vem som bestämmer vad när det gäller inflytande. Vet man inte hur beslut går till är det svårt att se vem som bestämmer. Hur mycket får man bestämma själv t.ex. över sin fritid, tider och vem man träffar? En del menar att man inte bestämmer allt själv, utan får fråga personalen först. Ibland ber man om lov att göra det man önskar. Det finns också de som säger att de hellre följer personalens och föräldrars förslag eftersom de själva är osäkra. Att uppleva att man får godkänna ett val som någon annan gjort, kan kännas bra för en del. Att föra sin egen talan är dock viktigt. Vissa frågor lämnar man tacksamt till personalen att hantera t.ex. medicinering och hälsofrågor.

Att få begripliga förklaringar till sådant som ändras och inte blir som man önskade, är viktigt. Bra förklaringar ska ges till beslut om alla inte varit eniga, så att man förstår hur avgörandet skett. Återkoppling nämns i flera sammanhang som viktigt, särskilt då man inte varit med i själva bestämmandet utan gett synpunkter och undrar vad som sen händer.

Man har större möjlighet att bestämma på arbetsplatsen än i andra delar av livet, t.ex. att bestämma vad man ska arbeta med i den dagliga verksamheten. Många tycker att de har stor frihet på fritiden och att välja aktiviteter utanför boendet när de vill. Att ha inflytande över ekonomin återkommer som exempel på något man inte har inflytande över men önskar att man kunde styra mer.

Steg 3 Möjlighet

Bestämmer man så att brukarnas synpunkter ges inflytande?

Att ge ordet och ta vara på det

Det finns en uppfattning om att individualiserade insatser för brukarna ökar möjligheten till deras delaktighet. Att medverka efter förmåga måste gälla. Låt brukarna göra mer och mer av personalrutiner i vardagen kan vara en god idé. Personal och brukare ska bestämma tillsammans, då blir det tydligt för brukaren. Några har ett kontrakt som man skrivit tillsammans med brukaren vilket underlättar eftersom brukaren då redan har bestämt sin önskan.

Vidare nämns betydelsen av att Husmöten och liknande möten för brukare ska vara planerade och förberedda. De ska vara helt anpassade till de deltagande brukarnas behov (det vill säga steg 2 uppfyllt). Personalen menar att brukarna får bestämma själv på Boendemöten och att brukarstyrda möten är bra. För att lära sig för framtiden är det viktigt att alla får återkoppling om vilket beslut som fattades och varför.

Personalen påpekar att de ibland saknar en dialog mellan verksamheter i de fall brukarens insatser ska samordnas. Det kan hindra brukarens möjligheter till delaktighet och beslutsprocessen blir dunkel.

Steg 4, Blir brukarna engagerade i att bestämma och välja?

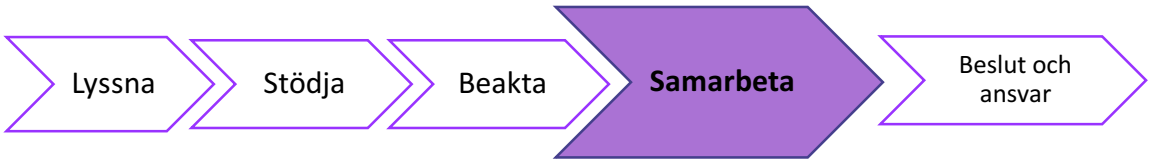

Vid det steg 4 i delaktighetsstegen ska brukarna veta hur beslut fattas, vem som håller i de aktuella frågorna och hur ett beslut genomförs. De deltar aktivt vilket är ett steg mer än ”att bli hörd” (steg 3) som ”konsult”. Det kan handla om att samarbeta och utreda frågor och förslå beslut eller val som rör den enskildes situation eller gruppens. Det som eftersträvas i detta steg är att de berörda parterna möts på lika villkor och samarbetar kring gemensamma förslag eller frågor. Ett mer målinriktat samarbete där båda parter bidrar som resurspersoner har inte direkt framkommit i dessa intervjuer, men finns säkert. Brukarna har ett aktivt deltagande i hela processen men omfattar ännu inte eget ansvar för beslutet som de är med om att fatta. Ett hinder för att nå hit kan vara att man inte vet hur det går till att fatta beslut och inte har klart för sig sina egna rättigheter till inflytande (steg 3).

Steg 4 Öppning

Finns det en beredskap för att låta brukare vara med och bestämma?

Vad tyckte brukarna:

Frågan vad man kan bestämma själv framförs som oklar och de intervjuade brukarna har inte samma uppfattning om detta. Lagar kan man inte bestämma över men regler kan ändras, tycker en del. Men vilka regler kan diskuteras, undrar man över. Viktigt är dock att regler ska kunna motiveras utifrån brukarens perspektiv. Detta kan man göra tillsammans.

Brukarna uttalar på olika sätt att man strävar efter att själv bestämma med eller utan stöd, men att detta är svårt. Ibland kan det vara att ansvar skrämmer. Denna osäkerhet gäller dock inte i den egna lägenheten, i hemmet. Där vill man bestämma själv även över den hjälpa personalen måste ge. För en del är hemmet det livsområde där man tydligt säger att man själv bestämmer och vill ha egenmakt.

Ett annat område som lyfts fram är betydelsen av att kunna fatta spontana beslut på sin fritid liksom andra människor kan. Det ger en frihetskänsla att bestämma sig i stunden, att fånga spontana önskemål. Stödet man behöver då ska finnas och man bestämmer själv över aktivitetens planering.

I detta 4:e steg kan betydelsen av att vara delaktig i beslutet innebära att man är med ända från början av en fråga. Det kan avgöra upplevelsen av delaktighet.

Steg 4 Möjlighet

Finns det arbetssätt som gör det möjligt för brukare att vara med och bestämma?

Ökat självförtroende och egenmakt

Det framkommer inte så många konkreta beskrivningar av hur det kan gå till att skapa engagemang och göra tillsammans, ”ge ordet och lämna plats”. Indirekt framgår det av att brukare och personal beskriver att de gör mycket tillsammans. Brukarna poängterar samarbetet med personalen redan under steg 2, dvs. i olika former av vardagligt stöd. I steg 4 kan stödet vara mer målinriktat för vissa typer av beslutsfrågor.

Personalen understryker vikten av att på olika sätt stärka brukarnas självförtroende genom att de får meningsfulla uppgifter och efter förmåga genomför dessa själv, eller med ett stöd de väljer.

Någon av de intervjuade illustrerar detta med att ha ”händerna på ryggen”, för att ge brukarna möjlighet att ta över och prova på att klara uppgifter på egen hand. Att göra och genomföra är viktigt. Det ges också tankar om att brukare och personal tillsammans kan utvärdera och följa upp frågor och förbättringar som rör vardagen. Både personal och brukare funderar över om brukarna kan delta vid anställning av personal och hur i så fall. Helhetssyn och att låta brukaren ta ansvar, nämns också.

Steg 5, Kan brukaren medverka hela vägen från fråga till beslut och ansvar?

Steg 5 beskrivs i Shiers modell som att brukaren är delaktig fullt ut i själva beslutsprocessen. Exempel kan vara att man är utsedd att ingå i en arbetsgrupp där man representerar andra. Man finns med där på lika villkor med de andra deltagarna. Det kan gälla speciella frågor där man pga. av sina erfarenheter av att leva med en funktionsnedsättning anses betydelsefull för att ett bra beslut kan fattas. I denna undersökning har vi inte frågat efter aktiviteter av detta slag och därför har vi inte några exempel på detta.

Vi vill dock i detta sammanhang se steg 5 som en utveckling av steg 4 när det gäller beslut och frågor som rör den personliga livssituationen. Utifrån vad intervjuerna förmedlat handlar det om att uppleva egen makt över sitt liv, med eller utan stöd. Vi har därför valt att belysa de områden som i intervjuerna särskilt lyfts fram som avgörande för personernas identitet som självständiga vuxna personer, självkänslan och ansvarskänslan.

Steg 5 Öppning

Finns det beredskap för att dela inflytande och ansvar med brukare?

Vad tyckte brukarna:

En del av de intervjuade brukarna tycker det är jobbigt att vara delaktig i att fatta större beslut utöver de vardagliga. Det som dock tydligt framgår som en domän där brukarna känner sig ha och vilja ha kontroll, är deras hem. Många säger uttryckligen att de bestämmer själv i sin lägenhet. Hemmet är mitt alldeles eget. Man håller hårt på detta och vill att det respekteras. En del säger att de får kämpa för det.

Personalen kan bestämma när det är sängdags utanför lägenheten, men ”där inne gör jag som jag vill”. Personalen ska bjudas in i hemmet liksom andra som kommer. Det är brukarens hem och personalen bor inte där – en viktig skillnad. ”Det är ok för mig att andra lägger sig i men jag bestämmer i min lägenhet”. Att kunna stänga sin dörr är viktigt. Däremot nämner några att de inte kan bestämma var de ska bo utan blir anvisad en bostad.

Till skillnad från hemmet är den egna ekonomin ett område som man inte har makt över. Den privata ekonomin framförs som ett område som de flesta skulle vilja ha mer inflytande över. För många gällde det t.ex. att handla vad man ville utan att fråga först. Samtidigt insåg en del att de inte klarar av att hantera pengar själv. Tankar kring hur man ser på sitt (bristande) inflytande över ekonomin dyker upp i de flesta intervjuer på något sätt. Det handlar inte om att man har dålig ekonomi utan just inflytandet och insynen i sin ekonomi. En kluven känsla finns hos flera som påpekar att de inte själv kan ta ansvar för sina pengar men det är något som de vill vara mer delaktig i.

Några uttalanden gäller också hur fritt man får röra sig och planera sin fritid. Man menar att det ska finnas vissa regler som beror på boendets karaktär och respekt för personalens ansvar. Därför ska man hålla personalen informerad om var man är, men bestämmer själv var man är och sina tider. Självbestämmandet i sådana situationer framförs i flera intervjuer som något man sätter värde på.

Steg 5 Möjlighet
Finns det arbetssätt som gör det möjligt att dela inflytande och ansvar med brukare?

Kan brukarna äga frågan?
På detta slutliga steg i delaktighetsprocessen framträder ansvarsproblematiken tydligt. Brukarna själva berör ansvarstagande som något viktigt men svårt.
Funderingar från personal som deltagit är att det är svårt att veta när och om man kan lämna ut ansvar till personen med hänsyn till den funktionsnedsättning denne har. Vem vet bäst? När är man mogen att veta vad som är bra för en själv? Får man ställa krav? Vad är fostran? Vad är lärande? Det framkommer tankar om att det handlar om pedagogiska metoder, uppfostran eller för att lyfta brukarna ända till denna nivå. Lämna över ansvar kan kännas svårt men viktigt.

Det förefaller inte som att man tycker att delaktighetsprocessen ska ta slut innan detta steg, men osäkerhet finns från både personal och brukare.
I många uttalanden nämns Husmöten, Boråd och Bomöten som de platser där brukarna känner att de väcker egna frågor och får bestämma själva. Hur självständiga beslut detta är framgår inte alltid av intervjuerna.
Detta 5:e steg ska enligt Shiers beskrivning innebära att brukarna tar upp egna frågor, diskuterar dem, alla får komma till tals, beslut fattas och brukarna deltar i genomförandet av besluten på olika sätt. Man kan säga att brukarna äger de frågor som diskuteras.
Att ta eget ansvar är viktigt för delaktigheten. Frihet och ansvar får man lära sig.

Avslutande reflektioner, Resultat 2

I vår bearbetning av Resultat 1, blev det uppenbart att de intervjuade inte bara beskrev innehållet i att vara delaktig. När svaren sammanställdes kunde vi även urskilja en väg mot delaktighet. Genom att luta oss mot Shiers modell har vi kunnat sortera vårt material för att följa de olika stegen mot delaktighet. Vi kan konstatera att de flesta intervjuade brukare uttrycker att de är delaktiga i många vardagliga aktiviteter tillsammans med kamrater eller framför allt med personal. De är oftast delaktiga på ett sätt (enligt exemplen) som vi menar motsvarar steg 3. De gör mycket tillsammans med andra, men det är ofta andra och yttre omständigheter som styr vad de gör. De har också synpunkter på det stöd som de får för att bli delaktiga. Många av de intervjuade uttrycker att de önskar bestämma mer, dvs. ha mer inflytande och självbestämmande i valsituationer. Detta kan vara en del i upplevelsen av att styra sitt eget liv och ha egenmakt. Självbestämmandet förefaller inte vara möjligt i den utsträckning som man önskar för att komma fram till steg 4. Det som den intervjuade personalen förmedlar kring metoder och arbetssätt för att främja steg 4 handlar ofta om hur man lär ut och lämnar över ansvar.

Behovet av att ha mer självbestämmande över sin vardag framkommer också i det material vi samlat in i uppföljningen av Delaktighetsmodellen (ref 3). En stor andel av de stafettfrågor som kommer fram i delaktighetsslingorna kan beskrivas som utforskande för ”hur mycket jag får bestämma över”. Resultatet understryker på samma sätt som denna studie att många personer är osäkra på sina möjligheter men att det finns en tydlig önskan om att vara mer delaktiga i sitt eget liv.

Analysen utifrån Shiers Delaktighetsstege visar på två områden där självbestämmande har särskilt stor betydelse för de flesta som uttalat sig. Det ena gäller att uppleva självbestämmande i sitt hem, vilket många menar att de har. Detta skulle vi kunna se som steg 4 och 5. Det andra området gäller den privata ekonomin och att hantera sina pengar, där många tycker att de saknar insyn och inflytande, dvs. har ännu inte nått till det 3:e steget.

Det är möjligt utifrån Shiers modell både att individualisera och generalisera delaktighetsproblematiken. Situationer som man delar med andra kan skänka viktiga upplevelser av att vara delaktig och förekommer i alla stegen. För den enskilde gäller att önskan att vara delaktig och i vilken utsträckning kan variera beroende på situation, tillfälligheter, aktuell livsarena osv. Å andra sidan kan upplevelsen av delaktighet, oavsett grad och situation, skänka glädje och positiva känslor.

Det finns ett starkt uttryckt i intervjuerna för att delaktighet är något viktigt i livet. Samtidigt var det många av de intervjuade som säger att delaktighet är ett svårt ord att beskriva. Det är något viktigt men svårt att sätta fingret på. Detta understryker betydelsen av att den enskilde brukaren görs uppmärksamma på vad delaktighet kan vara i livet och hur man kan nå dit. ”Min väg mot delaktighet” kanske ska vara en avgränsad del i brukarens genomförandeplan, där vägen mot delaktighet i olika sammanhang beskrivs enligt de fem stegen och hur man kan nå dit. Delaktighetsstödet blir då medvetet, vilket kan underlätta för personen att förstå sambandet mellan önskan, situation, stöd och erövrande av självbestämmande. Glädjen och tillfredsställelsen kan upplevas i sitt sammanhang och ge mening eftersom man själv också bidragit till denna känsla.

Shiers delaktighetsstege används och anpassas nu för att användas av personal och brukare tillsammans. Genom att se bådas perspektiv finns möjligheter att öka brukarnas delaktighet i olika situationer. I projektet Med delaktighet i sikte (FUB-projekt med medel från Allmänna arvsfonden) deltar brukare med intellektuell funktionsnedsättning aktivt i detta arbete.

Vi vill inte spekulera i olika problematiseringar och lösningar på dessa utifrån vad vår analys av den enskildes väg mot delaktighet. Men det förefaller som ett resonemang utifrån Shiers tankegångar kan bli begripligt både för brukare och för personal och därmed medvetandegöra stegen mot ökad delaktighet och självbestämmande.

Slutsatser

Har denna studie gett svar på frågan Vad är delaktighet för dig?

De som kommit till orda i denna studie har utryckt sina personliga uppfattningar om vad delaktighet är och när de vill vara delaktiga. Det innebär att vi inte sökt ett entydigt svar på frågan om vad delaktighet är som kan passa alla personer. Många har intervjuats och alla har gett sin personliga uppfattning. Studiens uppgift har varit att ta fram olika synpunkter så att många kan känna igen sig i resultatet. På så sätt har fenomenet delaktighet belysts i ett brett spektra.

Några slutsatser sett ur de intervjuade brukarnas perspektiv är:

- Att uppleva delaktighet är något viktigt.
- Man önskar vara delaktig i olika situationer och i olika grad.
- Det ger ofta en känsla av glädje att vara delaktig.
- När man inte själv kan ”göra sig delaktig” behöver man stöd. Man vill ha inflytande över stödet och inte ha mer stöd än nödvändigt.
- Betydelsefulla steg mot delaktighet är att uppleva att man själv bestämmer, kan välja och har inflytande.
- Man behöver veta vem som bestämmer vad för att kunna vara delaktig.
- Det ger mening att beskriva delaktighet som en process som visar vägen mot delaktighet, till exempel Shiers delaktighetsstege.

Några slutsatser som grundar sig i den intervjuade personalens tankar:

- Brukarna behöver få självförtroende och tränas att ta ansvar.
- Personalen behöver lära sig att ta ”ett steg tillbaka”.
- Det är viktigt att visa tålamod.

Vad kan denna studie användas till?

Denna presentation hoppas vi kan vara ett underlag till samtal som alla intressenter kan delta i: brukare, personal, anhöriga eller god man. Förhoppningen är att brukare själva aktivt kan delta i att sammanställa det här materialet med text och bilder i en egen lättillgänglig skrift som kan inspirera till fortsatt arbete för ökad delaktighet för brukarna.

Referenser

1. Shier, H. (2001) Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations. A New Model for Enhancing Children´s Participation in Decision-making, in line with Article 12.1 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *Children & Society* Vol 15 pp 107 – 117.
2. Vägar till delaktighet: Öppningar, möjligheter och skyldigheter. Projekt Egen växtkraft – Barns- och ungdomars delaktighet, självbestämmande och frigörelse.
3. Gullacksen, A-C & Hejdedal, RM. (2014) Delaktighetsmodellen – en väg mot empowerment. FoU Välfärd. Kommunförbundet Skåne skriftserie. 2014:1.

Tillägg

Workshop som avslutning på delprojektet

Den 27 mars 2015 avslutades detta delprojekt med en konferens som arrangerades som en Workshop på Medborgarhuset i Eslöv. Ambitionen var att skapa optimal tillgänglighet för alla och inte minst för personer med funktionsnedsättning. I synnerhet för dem som intervjuats och delat med sig av sina tankar om vad delaktighet är för dem.

Inbjudan spreds till alla som på något sätt visat intresse för den här studien, även de som inte direkt deltagit i insamling av materialet (Bilaga 4). Alla kontaktvägar i EBP-projektet inom funktionshinderområdet, utnyttjades för att sprida inbjudan. Publiken bestod av ett 15-tal brukare och 35 personal från verksamheterna.

I förarbetet med den här Workshopen konsulterade vi några personer inom LSS-verksamheten i Landskrona, övervägande personer med egna funktions-nedsättningar. Vi diskuterade tillsammans upplägget för dagen och de påtog sig att hjälpa till att genomföra dagen. Workshopen delades upp i 2 timmar före lunch och 2,5 timme på eftermiddagen (Bilaga 5). En tanke var att deltagarna inte skulle sitta still och lyssna mer än i kortare pass. I övrigt skulle de själva vara aktiva och röra på sig mellan samtalsborden. Pauserna kom naturligt i samband med att man förflyttade sig mellan olika aktiviteter.

Workshopen inleddes med en kort presentation av resultaten från studien, illustrerade med några PPT-bilder (Bilaga 6). Därefter delades publiken in i mindre grupper. Gruppindelningen var förberedd. Det fanns sex grupper och sex samtalsbord. För att få flyt i aktiviteten var grupperna delade i en blå och en röd slinga med tre grupper i varje. Samtalsborden var därför dubblerade i röda bord för de tre röda grupperna och på samma sätt för de tre blåa grupperna. Grupperna stannade cirka 30 minuter vid varje bord.

Workshopens Bordssamtal, blå och röd slinga

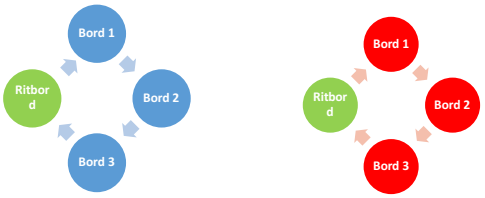

Varje grupp hade ett guidepar, en personal och en brukare, som ledde gruppen rätt mellan olika samtalsbord. Vid varje bord fanns en samtalsledare, utrustad med blädderblock och tuschpennor för att notera vad som diskuterades. Samtalsledaren hade på något sätt anknytning till studien. Samtalsborden hade bestämda frågor som deltagarna skulle fundera över. Dessa frågor var dels inspirerade av Shiers Delaktighetstrappa, dels hämtade från vår egen studie. Varje grupp skulle notera något av det som sagts som viktigast för dem.

Frågor till Bordssamtalen

Bord 1

1. Hur vet jag att andra lyssnar på vad jag har att säga?

2. Vilket stöd kan man behöva för att komma till tals?

Bord 2

3. Om man inte kan eller får bestämma själv, hur kan man då påverka vd andra bestämmer?

4. Om man är många som ska bestämma, hur gör man då?

5. Hur vill du bli informerad om t.ex. vad som ska hända? Vad är ett bra sätt att bli informerad på?

Bord 3

6. Hur ska en bra Genomförandeplan göras?
7. Är det bra att vara delaktig? Varför?

Sista bordet

8. Rita tillsammans en bild av delaktighet.

Workshopens upplägg

Före lunch besökte varje grupp ett av samtalsborden. Lunchen serverades på Medborgarhuset. Efter lunch fortsatta grupperna att besöka de två resterande borden. Till sist före eftermiddagskaffet fanns tid för grupperna att tillsammans rita en bild som de tyckte illustrerade delaktighet. Dessa bilder sattes upp så att deltagarna kunde rösta fram den bästa bilden under eftermiddagspausen.

Den sista halvtimman gjorde varje samtalsledare en kort presentation av samtalen från varje bord. Som avslutning på workshopen avgjordes tävlingen om bästa delaktighetsbilden som lämnats in. Pris delades ut.

Detta arrangemang var ett försök att göra en presentation av resultaten utifrån de villkor som olika funktionsnedsättningar ställer. Inga långa lyssnarpass, tid att röra på sig, omväxlande aktivitet, engagemang, meningsfullhet samt angenäm och trevlig stämning. Detta kändes särskilt viktigt i denna studie eftersom den helt igenom handlade om brukares erfarenheter.

Sammanställning av bordssamtalen

Vi har listat vad som nedtecknats på blädderblocken. Texten är något redigerad. De uttalanden som är lika mellan grupperna har inte upprepats. Först följer våra sammanfattande kommentarer för varje bord.

Kommentarer till Bord 1:

Gruppsamtalen ger många exempel på vad som är viktigt för ett genuint lyssnade särskilt viktigt för personer som har kommunikationssvårigheter. Detaljrika exempel och iakttagelser kommer fram och dessa överensstämmer väl mellan grupperna. I samtalen lyfter man fram kroppsspråkets betydelse i beskrivningar om vikten av att visa uppmärksamhet, intresse, respekt och ger ett värdigt bemötande gentemot personen som pratar. De påpekar också hur det goda samtalet kan uppnås. Det kan vara att det finns tid och ro för samtalet, att kontrollera så man uppfattat rätt, att det ges återkoppling och uppmuntran. Vidare framkommer att engagerat lyssnande skapar meningsfullhet i samtalet och motiverar till fler samtal. Ett genuint lyssnande kan lägga grunden för delaktighet, att bli sedd och förstå mer av det sammanhang och den omgivning man lever i.

Det ideala lyssnandet i ett samtal som beskrivs gäller för oss alla. För personer med någon form av svårigheter i kommunikationen med andra kan dessa tänkvärda krav vara avgörande för att uppleva känslan av delaktighet och sammanhang i livssituationen. De hinder för det goda samtalet som nämns handlar till stor del om omgivningens villkor och rör personalens situation och möjligheter.

Kommentarer till Bord 2:

Här framkommer flera synpunkter som speglar medborgarskapets rättigheter och behov av att vet mer om detta. Det ges också exempel på hinder för självständigheten som uppstår pga. yttre villkor och begränsningar som finns i riktlinjer och lagstiftning. Dessa vill man veta mer om.

Deltagarna ger tydliga förslag på hur man kan arbeta tillsammans när det gäller frågor som berör flera personer. Tillgång till hjälpmedel och personligt stöd av särskild person nämns som viktigt och självklart. Det framkommer en

medvetenhet om att alla ska ges stöd för att kunna vara delaktiga när man ska bestämma något tillsammans.

Kommentarer till Bord 3:

Det blir i samtalen tydligt att genomförandeplanen är ett viktigt verktyg som ”går hand i hand” med delaktighet. När planen skrivs och när den följs upp är det på tid som prioriteras för delaktighet. Det förs fram många exempel som visar att genomförandeplanen är betydelsefull. Här samlas viktig kunskap som gör tydligt vad brukaren själv kan, önskar och behöver, och vad han/hon vill utveckla. Namnet genomförandeplan är svårt och en idé är att istället kalla den för ”Min plan”. Brukarna vill ha en aktiv roll från början och kunna bestämma vem som är med när planen skrivs, kunna påverka vad som står där och vem som ska ha rätt att läsa denna information. Det är även viktigt att genomförandeplanen är skriven med ett lättillgängligt språk, att den används på ett flexibelt sätt och att den följs upp.

Genomförandeplanen är ett betydelsefullt arbetsredskap för att personalen ska kunna utföra sina arbetsuppgifter med rätt bemötande. Genomförandeplanen tar upp ”tyst kunskap”, detaljer som betyder mycket. Detta har särskilt stor betydelse när brukaren inte själv kan berätta hur han/hon vill ha det.

Det framkommer att det har stor betydelse att vara delaktig och kunna säga hur man vill ha det i vardagen. Trygghet, motivation, gemenskap på lika villkor och höjd självkänsla är några av dessa värden.

<u>1. Hur vet jag att andra lyssnar på vad jag har att säga?</u>

- Inte bli avbruten, att man får följdfrågor, upprepar, återkoppling, bekräftelse.
- Kroppsspråket, ögonkontakt, syns i ögonen, stannar upp, gester, att ”se” personen.
- Bemötande, visa respekt, visa intresse, gensvar, visa hänsyn, ta på allvar.
- Tar sig tid, lyssnar klart, ta sig tid och lyssna till punkt.
- Vara uppmärksam mot den som talar.
- Bjuda in till samtal. Hålla samtalet igång.
- Att man får svar på sin fråga. Ge följdfrågor.
- Vänta in mitt svar och ge tid. Inte avbryta.
- Kommer ihåg samtalet.
- Se mig när andra är tysta.
- Ge tid för alla, se alla. Att se de som är tysta.
- Ibland behövs avsatt tid för att någon ska lyssna. Lyssna ska ges tid i schemat.
- Samtalshjälpmedel behövs, tillgänglighet.
- Respektera samtalet – inte störa.
- Förbereda samtalet.
- Ge mig tid att tänka efter och få lov att tänka före svar.
- Inte göra annat samtidigt som t.ex. se i mobilen.
- Är närvarande – fysiskt och i tanken. Vara fokuserad. Tid att vara närvarande.
- Hålla sig till saken och vara i nuet.
- Förtydliga, ”är det så här?” Fråga: Var det så hör du menade?
- Att det är rätt uppfattat?
- Undvika att något man sagt rinner ut i sanden.
- Återberättat vad man hört.
- Tar egna initiativ till samtal. Bjuder in till samtal.
- Visa bilder, peka. Båda ska förstå.
- Ha ett öppet sinne och inte ha ett givet svar.
- Att lämna mig i fred ibland.
- Tillåtande atmosfär.
- Samtalet ska vara fritt. Man ska få/kunna säga det man vill.

- Personalen lyssnar olika, en del är dåliga lyssnare.
- Vem har ansvar för frågan?
- Veta vad man kan prata om och med vem?
- Meningsfullt samtal!
- Prata om rykten som uppstått. Reda ut missuppfattningar.
- Återkoppling, att något händer, gör något åt det!
- Att det blir som jag ville och förklaring om det inte blir som jag ville.
- Berättar vidare/informerar andra i personalen.
- Omgivningen kan missuppfatta uttryck som att man är ointresserad för att man gäspar.
- ”Regler” för god samtalsmiljö ska finnas, det kan vara verktyg som underlättar.
- Att man delar en värdegrund för samtal.

2 Vilket stöd kan man behöva för att komma till tals?

- Visad respekt. Känna sig bekväm och trygg, förtroende, inte blir avbruten, struktur i samtalet - turordning (”pinne”).
- Bemötande - Uppmärksamhet och Återkoppling.
- Beröm, frågor och tid. Få prata till punkt. Ömsesidig respekt.
- Förmöte – Förberedelser. Bi informerad.
- Möte där alla får komma till tals. Ta sig tid för alla.
- Uppmuntran – viktigt vad jag säger – det betyder något.
- Förstå de reaktioner som kan komma i ett samtal.
- Använda ord, bild osv för att förstå andras olika uttrycksvägar.
- Tolkning, kommunikations-hjälpmedel, AKK (alternativ kompletterande kommunikation). Samtalsstöd av olika slag.
- Hjälpmedel (t ex personligt stöd, kontaktperson, uppläst) – Rätt förutsättningar.
- Bjudas in till samtal – ett ordnat Forum.
- Få skriftlig information eller det jag behöver för att förstå.
- Omgivningens kunskap om stödbehoven (personal, föräldrar, anhöriga, andra).
- Valsituationerna, lära sig att välja, få erfarenhet. Begränsa valen.
- God man som tar ansvar och ”sörjer” för personen.
- Den funktionshindrade behöver ha en neutral person som stöd.

Spontan fråga:

Vad gör det svårt att lyssna?

- Taxi-tider att passa, färdtjänst, stressar. Stress, personalbrist.
- Osynliga och synliga regler som sitter i ”väggarna”. Arbetsrutiner.
- Delaktighetens dilemma – gränsdragning frihet och ansvar.
- Personalen tänker på olika sätt och gör olika.
- Att någon låtsas förstå.
- Vi lyssnar in normen och personliga variationer kommer inte fram. Min ”norm” – för hur jag själv vill vara.
- Någon annan bestämmer mina behov? Dom lyssnar inte på mig.

3 Om man inte kan eller får bestämma själv, hur kan man påverka vad andra bestämmer?

- Alla är myndiga vid 18 år.
- Det är skillnad mellan ”kan” och ”får”. Alla kan bestämma.
- Kan och får jag t ex åka på semester?
- Man kan behöva hjälp och stöd för att göra och påverka.
- Personalens rutiner/regler? Dem kan man väl inte påverka?

- Informeras om Varför!! Något måste ske.
- Brukare är med och påverkar.
- Regler, lagar i samhället, inte lätt att påverka.
- Man har rätt att uttrycka sina synpunkter. Kan bjuda in politiker.
- Personalen får/kan inte bestämma över brukarens vardag t ex städning:
  - Ifrågasätta regler och rutiner.
  - Resonera, kompromissa, förhandla, ”prata för”, motivera, hitta alternativa lösningar (t ex dela upp, hjälpas åt).
- Vad är problemet? Reda ut det. Samspel.
- Brukaren har rätt till delaktighet via genomförandeplaner.
- Utlandsresor … kan man få ledsagning till det? Kostnad!! Vill kunna påverka mer.
- Behovet av ledsagning kan bli begränsande, diskriminerande. Vill kunna påverka möjligheten att få ledsagning mer.
- Hjälp för att påverka ex ansöka om fondpengar. Anhöriga hjälper, kontaktpersoner, god man.
- Veta vem man kan vända sig till om man får ”avslag”.
- Kunskap om sina rättigheter, självbestämmande!!!
- 18+ myndig, Ställföreträdarskap, Huvudmannens vilja ska följas. Brukare kan behöva stöd i detta.
- Stöd från omgivningen betyder mycket.
- Protestera, ge idéer, säga ifrån eller säga nej.
- Använda representant (god man).

<u>4 Om man är många som ska bestämma, hur gör man då?</u>

- Pratar om det, alla som vill får ”tycka till”, alla blir sedda, lyssnade på.
- Lyssna in, röstning, turordning, lyssna på andra, respektera, kompromissa, samarbeta.
- Rösta – Majoritetsbeslut. Alternativt gemensamt ansvar.
- Majoritetsbeslut och minoritetens behov; då får man kompromissa.
- Söka kompromisser … alla tillgodoses så mycket som möjligt.
- Lägga förslag. Diskutera. Alla, var och en, ger förslag.
- De som inte kan (saknar språk, inte förstår) får stöd (t ex pictogram, samtalsmatta, Blisstavla, teckenspråk, pektavla).
- Ställföreträdarskap.
  - Huvudman = Brukaren.
  - Förvaltare
  - Gode män
  - Närstående
  - Kontaktpersoner
  - Ledsagare
- Personliga assistenter kan förmedla.
- Ledaren av mötet ser till att alla kommer till tals, visar hänsyn.

<u>5 Hur vill du bli informerad om t.ex. vad som ska hända? Vad är ett bra sätt att bli informerad på?</u>

- Viktigt med information – det är en förutsättning för beslut.
  - Via mejl
  - Schemalagt
  - Mellan ”fyra ögon”
- Förståelig information (bilder, rita/förklara).
- Förklara på olika sätt – hitta rätt metod för varje person.
- Information viktigt för att fatta beslut – Vad gäller?! Man har rätt att få veta.

- Gå till chef (som måste lyssna) som kan bestämma eller förklara.
- Rätt att ifrågasätta information, få förklarat, inte bli kritiserad, ej utskälld.
- Kommunicera/prata direkt till personen. Anpassad till mottagaren.
- Prata direkt till mig på ett snällt/trevligt sätt.
- Info innan beslut tas. Anpassad till individen, återkoppling.

6 Hur ska en bra Genomförandeplan göras? Vad tycker du?

- Det är min vilja och mitt mål och vision.
- Den ska gynna mig och mitt liv.
- Det ska vara egna ord och text som går att läsa.
- Lyssna på mig! Brukaren kan behöva stöd med planen.
- Brukaren bjuder in själv och är delaktig i planeringen.
- Viktigt vem som är med – Brukaren bestämmer vem som ska vara med.
- Flexibel mötesform (under längre tidsperiod vid behov).
- Begriplig information/anpassad till brukaren.
- Skriven så att jag kan läsa den själv.
- Ska stå vad du klarar/kan, behöver, vill ha hjälp med.
- Inte vara ”hugget i sten” – behovet kan ändras. Fyller på efterhand. Ska vara ”levande”.
- Ej mer info än vad som behövs.
- Ska innehålla mina mål och önskemål. Övergripande mål. Behov-Mål-Åtgärder-Uppföljning.
- Viktigt att förstå varför det ska finnas en genomförandeplan.
- Den ska göras till brukarens egen och den ska utvärderas. Ett levande dokument.
- Ska fullföljas och följas upp var 6:e månad, eller vid behov, med samma personer. Ska följas upp när det behövs.
- Arbetsverktyg för personalen. Vem som gör vad. Hur vill jag att insatserna utförs.
- Hålla överenskommelser – det man lovat.
- Påverka, säga hur man vill ha det i vardagen. Det ger trygghet. Viktig kunskap samlas.
- Brukaren ska godkänna/bestämma vad som ska skrivas.
- Vad, när, hur, vem, vart?
- Innehåll – Vad ska göras, klarar sig själv, behöver hjälp med, mål som ska nås.
- Bra för personal och brukare – Lära känna, får veta resp. förmedla det som är viktigt.
- Strukturerad tid för delaktighet jmfr medarbetarsamtal.
- Genomförandeplanen går hand i hand med delaktighet. Den är ett sätt att vara delaktig.
- Genomförandeplanen – viktig för delaktighet, både för brukare och för personal.
- Får man tacka nej? Delade meningar – Tolkningar – Behöver redas ut. Vad händer då?
- Alla förstår inte vad den gäller – viktigt att skapa förståelse och att vara flexibel.
- Brukaren ska vara med!
- Skulle vilja välja kontaktman – ”spindeln i nätet” i arbete med genomförandeplanen
- Brukaren ska bestämma vem som får läsa den.
- Viktigt att när planen skrivs ta reda på vem som ska få läsa.
- Brukaren ska godkänna vem som får veta vad det står i planen. All personal inkl. vikarier. Eller -”det jag vill berätta, berättar jag själv”.

- Vem ska kunna läsa den? – delade meningar.
  All personal. Då slipper man berätta för alla.
  Enbart kontaktpersonen pga personligt – blir utelämnad.
- Bra att informationen finns i Genomförandeplanen.
- Tryggt och bekvämt för brukaren själv att ha en genomförandeplan.
- ”Att göra ”plan, ”jag har en plan”, ”Min plan”.
- Brukaren bestämmer – vem som ska vara med när den görs, vem som ska läsa den, vad det ska stå i den.
- Mycket viktigt att ha en genomförandeplan när brukaren inte själv kan berätta.
- Berättar om ”tyst kunskap”, detaljer som betyder mycket.
- Bemötande, arbetstider, arbetsuppgifter på arbetsplatsen.
- Hur nöjd är man?

7 Är det bra att vara delaktig? Varför?

- Det största som hänt de sista 30 åren!
- För att det ger inflytande och gemenskap på lika villkor.
- Självkänslan
- Tillhörighet
- Egenkontroll
- När och om jag vill
- För att bli motiverad
- Det är bra att vara delaktig så man får saker som man vill ha det.

8 Delaktighetsbild

Denna bild fick vid workshopen flest röster av deltagarna för sin beskrivning av delaktighet.

Bilaga 1

Studiens genomförande

Projektledare har varit Ann-Christine Gullacksen, forskare, och RoseMarie Hejdedal, utvecklingsledare, Kommunförbundet Skåne.

Avsikten har varit att låta personer som är i behov av stöd och omsorg från andra i sin vardag berätta om vad delaktighet, självbestämmande eller inflytande är för dem. Vi sökte inte ett enhetligt svar på detta. Här har vi gett ordet till brukarna för att lyssna på dem. I huvudsak riktar sig studien till personer som har någon form av stöd i boendet eller på daglig verksamhet. Även personal som de träffar regelbundet i sin vardag har deltagit med synpunkter.

Projekttid: I september 2014 samlades alla som var intresserade av att ställa upp som intervjuare till en Kick off med information om studiens syfte och upplägg. Därefter fick var och en själv lägga upp sina intervjuer.

Intervjuare: Personal från verksamheterna har hållit i intervjuerna och har själv fått finna lämpliga tillfällen och möten för detta. Bland annat har några Vägledarteam med eller utan Brukarvägledare (från Delaktighetsmodellen) varit intervjuare. Tanken var att insamlingen av materialet skulle gå smidigt, enkelt och kunna ingå i en ordinarie arbetsuppgift. Det handlade om att materialinsamlingen inte skulle ta mycket tid från ordinarie arbete, varken för brukare eller för intervjuare.

Intervjuade: Nästan 50 brukare har intervjuats. De är i åldern 20 – 65 år. De har intervjuats i sitt boende eller på sin dagliga verksamhet. Funktionshinder som finns med är intellektuella funktionshinder, neuropsykiatriska funktionshinder, psykiska funktionshinder. Cirka tio personal har deltagit vid intervjuerna.

Intervjumetoderna har varierat. Intervjuerna har kunnat ske vid spontana samtal eller med inbjudan och organiserat. Vanligast har varit gruppintervju med ett mindre antal brukardeltagare. Ett par delaktighetsslingor (enligt Delaktighetsmodellen) har genomförts varvid även personal varit med. Intervjusituationerna har således varierat. Detta medför en begränsning i analysen av det insamlade materialet. Anledningen till detta upplägg var att vi relativt snabbt ville samla in intryck från brukarna. Metodstringensen har således fått ge vika för andra omständigheter såsom tidsaspekter.

Det insamlade materialet: Sammantaget har 11 rapporter inkommit från sex olika verksamheter och kommuner: Ängelholm (4 rapporter), Kristianstad (2 rapporter), Ystad & Tomelilla (1 rapport), Lund (2 rapporter) och INOM gruppen (2 rapport). Samtalen skrevs ner i en kort rapport och sändes in till projektledarna i början av december. Förutom intervjuer har frågan Vad är delaktighet för dig? diskuterats vid olika dialogmöten inom EBP-projekts ram under hösten 2014 (se nedan Andra källor).

Bilaga 1

Instruktioner till intervjuarna: En arbetsgrupp bestående av personal diskuterade fram en frågeguide som användes som stöd för samtalen (Bilaga 2). Instruktionen var att de intervjuade själva skulle få uttrycka sig fritt med egna berättelser om delaktighet. Det gavs förslag på huvudområden för intervjuerna: Vardagliga händelser, fritid/aktiviteter och livsfrågor, samt en avslutande fråga om Genomförandeplaner.

Andra källor: Vid flera dialogmöten inom ramen för EBP-projektet har frågan om Vad är delaktighet för dig? funnits med som gruppdiskussion. Minnesanteckningarna har tagits med i detta material och analyserats tillsammans med rapporterna från intervjuerna. Särskild betydelse i detta sammanhang har den Öppna referensgruppen som är brukarnas eget forum för inflytande i EBP-projektet.

I dessa sammanhang har funnits grupper både med personal och brukare; specifika grupper för personal respektive för brukare; och enbart med personal. Vid dessa gruppsamtal har uppskattningsvis ett 50-tal från personalen och ett 40-tal brukare deltagit. Det förekommer att samma brukare har deltagit i flera sådana diskussioner eftersom de ofta deltar i EBP-projektets aktiviteter.

- Öppna referensgruppen under hösten 2004, smågrupper. Deltagare: ca 15 personer + ledsagande personal
- Vägledarringen december 2014, ca 40 personer.
- Tre grupper om Barn- och ungas inflytande som diskuterar vid Ann-Marie Stenhammars seminarium om Vägen till delaktighet och lämnar in notat.
- Öppna referensgruppen januari 2015: Både brukare och personal.

Kommunförbundet Skåne
FoU Välfärd

Bilaga 2

Frågeguide till temat: Vad är delaktighet för dig?

Introduktion

Avsikten med dessa intervjuer är att ta reda på hur brukare (personer som regelbundet mottar stöd, service och/eller omsorg från personal), upplever begrepp som *delaktighet*, *självbestämmande* och *inflytande*. Dessa ord ger personalen och verksamheten innehåll, men vad betyder de för brukarna? Detta är intervjuns tema.

Vill brukarna ha delaktighet på det sätt som personalen antar? Vad innebär det för brukarna att bestämma själv när de är beroende av hjälp från andra människor? Vill brukarna ha inflytande över de saker och situationer som de erbjuds?

Vi vill ta reda på hur brukarna själv uttrycker sitt behov av deltagande, självbestämmande och inflytande i vardagen. Vilka ord använder och föredrar de för att beskriva sitt inflytande över sitt liv? Vilka situationer och relationer ser de som betydelsefulla i detta sammanhang?

Hur får vi reda på det?

Genom att ställa frågor till många brukare och be dem berätta och ge exempel från sin vardag som belyser deras förväntningar på att vara delaktiga, kunna bestämma själv och ha inflytande.

Tillvägagångssätt

Målgruppen är brukare som mottar stöd, service och/eller omsorg från offentligt anställd personal. Naturlig plats för en intervju eller frågestund kan vara ett boende av något slag, daglig verksamhet, mötesplats, en förening osv. De verksamheter som deltar kan vara av olika slag.

Helst ska några brukare intervjuas samtidigt i grupp eftersom detta leder till en dialog mellan deltagarna som kan ge intressanta synpunkter. Det kan vara bra om gruppen är liten, förslagsvis från två till fyra personer. Som exempel kan man använda en delaktighetsslinga med detta tema eller fokusgrupp som träffas en eller två gånger. Om en brukar av olika skäl inte kan delta i en grupp kan enskild intervju göras utifrån samma upplägg.

Intervjuarna kan vara Vägledare eller Brukarvägledare som finns i verksamheten. Men det finns många andra möjliga intervjuare. De ska dock inte vara brukarens dagliga personal, anhörig eller god man. Det bör vara två personer som leder intervjuerna eftersom samtalen måste dokumenteras. Den ena skriver, den andra för samtalet.

Samtalsform: Ett vardagligt samtal där frågeformuleringarna anpassas till brukarna. Intervjuarna hjälper brukarna att uttrycka sina tankar genom att ställa följdfrågor. Brukarna kan gärna använda berättelser och ge exempel för att beskriva vad de tänker.

Om en delaktighetsslinga används är det intressant att även personalen deltar i dialogen. De får då möjlighet att först själva fundera över vad de tror är viktigt för brukarna och hur de vill påverka stödet. Samtidigt får de möjlighet att ta del av brukarnas egna funderingar. Stafettfrågorna blir inte frågor denna gång utan exempel eller påståenden.

Samtalens innehåll. En arbetsgrupp har gett förslag på intervjufrågor och upplägg av intervjuerna. Detta finns i den frågeguide som presenteras nedan. För att ha ett fokus i samtalen valdes tre områden: *Vardagliga händelser, fritid/aktiviteter och livsfrågor.* Finner brukarna andra områden att prata om är det helt ok.

Inom dessa områden ska brukarna ges möjlighet att ge exempel på vad som är delaktighet, självbestämmande och inflytande för dem. Intervjuarna får räkna med att behöva få igång samtalet med vissa ingångsfrågor som frågeguiden ger tips om. I den finns också tips om enkla följdfrågor.

Insamlat material är de beskrivningar som deltagarna gör om vad delaktighet, självbestämmande och inflytande betyder för dem. Alla i gruppen behöver inte tycka samma sak. Mångfalden av uppfattningar berikar denna undersökning. Alla anteckningar är anonyma. Det kommer att finnas en mall för denna inrapportering.

Bearbetning av materialet: Alla anteckningar samlas in, bearbetas och sammanställs av processledarna. Avrapportering kommer att ske vid en konferens som EBP-projektet anordnar i början av februari 2015.

Nyttan av resultatet: Förhoppningsvis kan brukarnas synpunkter om vad delaktighet, självbestämmande och inflytande är för dem öka förståelsen för deras livssituation. Särskilt viktigt är detta när det gäller förhållandet att vara beroende av dagligt stöd i någon form från andra människor. Tanken är också att övriga projekt i EBP-satsningen kan ha nytta av brukarnas synpunkter och tankar kring dessa begrepp.

Har ni undringar så kontakta någon av oss:
Ann-Christine Gullacksen: ann-christine.gullacksen@kfsk.se (072 885 4852)
RoseMarie Hejdedal: hejdedalutveckling@ystad.nu (0706054236)

Tack för hjälpen!

Bilaga 2

Frågeguide

Frågeguiden innehåller många korta frågor under punkterna 4 och 5, men det innebär inte att alla frågor ska ställas! De kan vara ett stöd under intervjun och i förberedelsen av den. Följdfrågor kan vara viktiga. De kan hjälpa till att få bra beskrivningar med brukarnas egna ord. Berättelser och exempel är ofta utmärkta sätt att fånga detta på.

1. Beskriv syftet med intervjun och upprepa temat. Berätta att ni kortfattat skriver ner synpunkter som deltagarna tar upp. Nämn att allt som sägs är anonymt – inga namn går vidare.
   Berätta lite om de tre begreppen: att vara delaktig, bestämma själv och kunna påverka när man dagligen är beroende av hjälp från andra.
2. Presentera vilka områden samtalet ska handla om, dvs. vardagliga händelser, fritid/aktiviteter och livsfrågor. Säg redan nu att deltagarna får berätta och ge exempel för att beskriva hur de tycker.
3. Börja med ett av områdena, förslagsvis Vardagliga händelser. Troligen kommer samtalet att naturligt växla mellan områdena. Följ brukarna!
4. Ingångsfrågor kan vara allmänna till de olika områdena:
   - Tycker ni att ni är delaktiga?
   - Vill man alltid vara delaktig?
   - När vill man vara det? Är det bra att vara delaktig?
   - När känner ni er delaktiga i sånt som händer i vardagen?
   - Får ni bestämma själv när ni vill?
   - När får man inte bestämma själv?
   - När är det bra att bestämma tillsammans med andra?
   - När är det bra att få stöd för att bestämma?
   - Kan det vara svårt att välja mellan flera möjligheter?
   - Kan ni påverka vad ni vill göra? Hur går det till?
5. Tips på följdfrågor:
   - Berätta mer. Ge exempel på en sådan händelse.
   - Finns det bättre ord för detta än "delaktig"?
   - Varför är du delaktig just då? Berätta.
   - Hur skulle du kunna bli delaktig just då? Ge exempel.
   - Kan man vara lite och mycket delaktig? När och hur då?
   - När känner man sig mest delaktig? Varför det?
   - Har ni varit mer delaktig förr? Alternativt mindre delaktig nu? Varför? Exempel.
   - Är det bra att vara delaktig tillsammans med kamraterna?
   - Kan kamraterna hjälpa dig att vara delaktig? Hur då?
   - Hur kan andra hjälpa dig att vara delaktig?
   - Känner ni att ni får er vilja igenom när ni är delaktiga?
   - Är det bra när andra få sin vilja igenom? Varför?
   - Är det andra som bestämmer om du får vara delaktig? Vem då? Är det bra?
6. Det är bra om även de andra två områdena blir belysta.
7. En avslutande fråga till alla ska vara:
   Vet ni vad en Genomförandeplan är? Beskriv.
   Har ni varit delaktiga och kunnat påverka vad som står i den? Hur då?
   Skulle ni vilja göra den på annat sätt? Hur då?
8. Avsluta samtalet med ett Tack och berätta att alla som varit med i intervjuerna kommer att bjudas in till en träff längre fram.

Kommunförbundet Skåne
FoU Välfärd

Bilaga 2b

Frågeguide - Frågor till samtal om Vad är delaktighet för dig?

Anpassad text

Med dessa samtal vill vi ta reda på hur brukare (personer som dagligen får stöd, service och/eller omsorg från personal), upplever ord som *delaktighet*, *självbestämmande* och *inflytande*. Personalen tycker dessa ord är självklara, men vad betyder de för brukarna?

Vill brukare vara delaktiga? Vill brukare bestämma själva? Vill de ha inflytande? I så fall: När? Var? Hur?

Vilka ord använder brukarna för att beskriva detta?

Hur får vi reda på det?

Genom att ställa frågor till många brukare.

Vi ber dem berätta och ge exempel från sin vardag.

De får beskriva vad de hoppas på när det gäller att vara delaktiga, kunna bestämma själva och ha inflytande.

Samtalen:

Några är utvalda att hålla i samtalen. Ibland är även brukare med och ställer frågorna.

Samtalen sker på ett boende, en daglig verksamhet, en mötesplats, en förening osv.

Ibland sker det i grupp med flera brukare. Ibland pratar man med bara en brukare. Ibland gör man en så kallad delaktighetsslinga med Vägledare och kanske Brukarvägledare.

Nyttan:

Vad ska resultatet användas till? Vi hoppas att detta ökar personalens förståelse för vad brukarna ser som viktigt för dem för att vara delaktig, bestämma själv och ha inflytande. Vi hoppas också att brukarna blir mer medvetna om sina möjligheter till detta i vardagen.

Har ni undringar så kontakta någon av oss:

Ann-Christine Gullacksen: ann-christine.gullacksen@kfsk.se (072 885 4852)

RoseMarie Hejdedal: hejdedalutveckling@ystad.nu (0706054236)

Bilaga 2b

Frågor:

Tre områden har valts som samtalen kan handla om. Det är Vardagliga händelser, fritid och aktiviteter samt viktiga delar i livet.

1. Berätta lite om de tre begreppen: att vara delaktig, bestämma själv och kunna påverka när man dagligen är beroende av hjälp från andra.
2. Säg till deltagarna att de gärna får berätta och ge exempel för att beskriva hur de tycker.
3. Börja med ett av områdena, till exempel prata om vardagliga händelser.
4. Bra frågor att börja:
   - Tycker ni att ni är delaktiga?
   - Vill man alltid vara delaktig?
   - När vill man vara det? Är det bra att vara delaktig?
   - När känner ni er delaktiga i sånt som händer i vardagen?
   - Får ni bestämma själv när ni vill?
   - När får man inte bestämma själv?
   - När är det bra att bestämma tillsammans med andra?
   - När är det bra att få stöd för att bestämma?
   - Kan det vara svårt att välja mellan flera möjligheter?
   - Kan ni påverka vad ni vill göra? Hur går det till?
5. Tips på frågor som gör att brukarna berättar mer:
   - Ge exempel på en sådan händelse.
   - Finns det bättre ord för detta än "delaktig"?
   - Varför är du delaktig just då? Berätta.
   - Hur skulle du kunna bli delaktig just då? Ge exempel.
   - Kan man vara lite och mycket delaktig? När och hur då?
   - När känner man sig mest delaktig? Varför det?
   - Har ni varit mer delaktig förr? Alternativt mindre delaktig nu? Varför?

     Exempel.

     - Är det bra att vara delaktig tillsammans med kamraterna?
     - Kan kamraterna hjälpa dig att vara delaktig? Hur då?
     - Hur kan andra hjälpa dig att vara delaktig?
     - Känner ni att ni får er vilja igenom när ni är delaktiga?
     - Är det bra när andra få sin vilja igenom? Varför?
     - Är det andra som bestämmer om du får vara delaktig? Vem då? Är det bra?
6. En avslutande fråga till alla ska vara:

   Vet ni vad en Genomförandeplan är? Beskriv.
   Har ni varit delaktiga och kunnat påverka vad som står i den? Hur då?
   Skulle ni vilja göra den på annat sätt? Hur då?
7. Avsluta samtalet med ett Tack och berätta att alla som varit med i samtalen kommer att bjudas in till en träff längre fram.

Tack för hjälpen, Ann-Christine och RoseMarie

Vägar till delaktighet

Modellen nedan visar hur barns delaktighet både kan mätas och utvecklas. Börja läsa modellen nedifrån med start vid **Börja här: Nivå 1**.

Inom varje nivå finns tre utvecklingssteg. Stegen visar till vilken grad organisationen eller personalen står bakom principerna om barns delaktighet.

Ser personalen en öppning att börja arbeta med frågan? Betraktas barns delaktighet i verksamheten som en möjlighet för barnen? Eller som en skyldighet för personalen?

Testa dig själv och din verksamhet

Nivå 5 Barn delar makt och ansvar över beslutsfattande	Öppning nivå 5: Är jag som vuxen beredd att dela inflytande och ansvar med barn?	Möjlighet nivå 5: Finns ett förfarande som möjliggör för barn och vuxna att dela inflytande och ansvar över beslut?	Skyldighet nivå 5: Är det ett policykrav att barn och vuxna delar inflytande och ansvar över beslut?
Nivå 4 Barn involveras i beslutsfattande processer	Öppning nivå 4: Är jag beredd att låta barn delta i mina beslutsfattande processer?	Möjlighet nivå 4: Finns ett förfarande som möjliggör för barn att delta i beslutsfattande processer?	Skyldighet nivå 4: Är det ett policykrav att barn ska vara involverade i beslutsfattande processer?
Nivå 3 Barns åsikter och synpunkter beaktas	Öppning nivå 3: Är jag beredd att beakta barns åsikter och synpunkter?	Möjlighet nivå 3: Möjliggör den beslutsfattande processen att barns åsikter och synpunkter beaktas?	Skyldighet nivå 3: Är det ett policykrav att barns åsikter och synpunkter ska vägas in i beslutsfattande?
Nivå 2 Barn får stöd i att uttrycka sina åsikter och synpunkter	Öppning nivå 2: Är jag beredd att stödja barn att uttrycka sina åsikter och synpunkter?	Möjlighet nivå 2: Har jag tillgång till olika aktiviteter och metoder som stödjer barn att uttrycka åsikter och synpunkter?	Skyldighet nivå 2: Är det ett policykrav att barn ska ges stöd i att uttrycka sina åsikter och sina synpunkter?
Börja här: Nivå 1 Barn blir lyssnade till.	Öppning nivå 1: Är jag beredd att lyssna på barn?	Möjlighet nivå 1: Arbetar jag på ett sätt som möjliggör att barn blir lyssnade till?	Skyldighet nivå 1: Är det ett policykrav att barn ska bli lyssnade till?

Modellen har tagits fram av Harry Shier.

Kommunförbundet Skåne

INBJUDAN

Bilaga 4

INBJUDAN

Kom och ta del av resultaten från projektet Vad är delaktighet för dig?

Fredagen den 27 mars från kl.10 till cirka kl.15.30 i Eslöv

Frågan *Vad är delaktighet för dig?* har ställts till personer med insatser från LSS eller SoL med hjälp av personal från verksamheterna. Ett 50-tal brukare och en del personal har i delaktighetsslingor eller fokusgrupper samtalat kring frågan. Vad delaktighet är har även diskuterats vid dialogmöten som FoU Välfärd hållit i, såsom Öppna referensgruppen och Vägledarringen, där personal och brukare mötts. Allt material är nu sammanställt.

Dagen inleds med en kort presentation av resultaten från projektet. Därefter kommer publiken att i mindre grupper få besöka ”cafébord” för att lämna personliga synpunkter och kommentarer till vad delaktighet är för dem. Grupperna besöker 4 – 5 bord under dagen. Återsamlingen sker vid 15-tiden. Då samlas vi kring frågan *Hur kan vi använda denna kunskap?*

Konferensen vänder sig till alla som deltagit i insamlingen av material till detta projekt, till annan intresserad personal, brukare, chefer, personer med egen erfarenhet av stöd och service från LSS och SoL, funktionshinderorganisationer.

Tid **Den 27 mars kl. 10 – 15.30**
Plats: **Medborgarhuset i Eslöv**

Fika och lättlunch serveras

Kostnad: **Kostnadsfritt**

Anmälan senast den 19 mars Kommunförbundets hemsida:

http://kfsk.se/wp-content/uploads/2015/02/157065-Inbjudan-Vad-ar-delaktighet-for-dig-2.pdf

Närmare information om utbildningen lämnas av:
RoseMarie Hejdedal, e-post rosemarie.hejdedal@kfsk.se
Ann-Christine Gullacksen, e-post ann-christine.gullacksen@kfsk.se

Välkomna !

Workshop Vad är delaktighet för dig?

Fredagen den 27 mars från kl.10 till kl.15.30

Program

Kl.10.00 – 10.45	Vi samlas. Alla hälsas välkomna och dagens upplägg presenteras.
Kl.10.55 – 11.25	Första rundabordssamtalet.
Kl.11.35 -12.00	Samling i sal B innan lunch.
Kl.12.00 – 13.00	Lunch
Kl. 13.00 – 13.30	Andra rundabordssamtalet.
Kl.13.40 – 14.15	Tredje rundabordssamtalet.
Kl.14.15 - 14.40	Tid för fika Tid att rita eget tävlingsbidrag och att rösta på de inlämnade bidragen
Kl. 14.45	Samling i sal B. Viktiga tankar som kommit fram och ytterligare summering från studien presenteras. Hur går vi vidare med detta material? Hur kan det användas? Prisutdelning i teckningstävlingen.
Senast kl.15.30	Dagens program avslutas. Tack för idag!

Vad är delaktighet för dig?

Projekt inom funktionshinderområdet i Skåne

Genomfört hösten 2014 i samarbete med brukare och personal

Projektledare: A-C Gullacksen,
RoseMarie Hejdedal

Workshop den 27 mars 2015

VAD ÄR DELAKTIGHET FÖR DIG?

- Att få bestämma själv
- Att fatta egna beslut
- Att göra egna val
- Att känna gemenskap

DET KAN OCKSÅ VARA …

- Att lita på någon annan
- När jag och personal jobbar tillsammans
- Att göra roliga saker
- Att föra sin egen talan
- Att dela ansvar

VAD BEHÖVS FÖR ATT KÄNNA SIG DELAKTIG?

- **Att bli sedd och bli lyssnad på**
- **Att vara informerad**
- **Att få stöd att bestämma själv**
- **Att bjudas in i gemenskap**
- **Att göra saker tillsammans**
- **Att bli tillfrågad**
- **God tillgänglighet**

VILKA FRÅGOR VILL MAN VARA DELAKTIG I?

EXEMPEL:

- **Vilken personal som hjälper mig**
- **Stödets när, var, hur**
- **Vilka regler som ska gälla**
- **Var jag vill jobba och bo**
- **Bestämma tider**
- **Om mina pengar**

VAD HÄNDER NÄR MAN INTE ÄR DELAKTIG?

Jag känner mig utanför
och kan bli arg

VILKA OMRÅDEN VILL MAN BESTÄMMA ÖVER?

- **Mitt liv**
- **Min vardag**
- **Mitt hem och boende**
- **Mitt arbete**
- **Mina pengar**
- **Min fritid**
- **Mitt kamratliv**
- **Min genomförandeplan**

DET HÄNDER ATT JAG INTE FÅR BESTÄMMA ….

EXEMPEL:

- **Var jag vill bo**
- **Hur jag använder mina pengar**
- **Vad som står i genomförandeplanen**
- **Tider för att handla och tvätta**
- **Att göra en resa**
- **Att äta vad jag vill och var jag vill**

VÄGAR TILL DELAKTIGHET

EXEMPEL:

- **Husmöten och Brukarråd**
- **Kamratstöd**
- **Få hjälp att bestämma**
- **Att få vara med**
- **Att arbetsfördela med personalen**

Vad är delaktighet för dig?

Vad är delaktighet för dig?

Rapport
Delprojekt i satsningen för en evidensbaserad praktik, EBP, inom funktionshinderområdet

Projektledare:
Ann-Christine Gullacksen
RoseMarie Hejdedal

www.kfsk.se

Kommunförbundet Skåne

REGION SKÅNE